

Spedizione in abbonamento postale
Poština plačana v gotovini

pla- niški VESTNIK

LETO 1942-XX

ŠTEV. 6-7-8-9

PLANINSKI VESTNIK, LJUBLJANA

Izdaja in zalaga: SLOVENSKO PLANINSKO DRUŠTVO - OSREDNJE DRUŠTVO, LJUBLJANA

»PLANINSKI VESTNIK« izhaja 12 krat na leto in stane v tuzemstvu za vse leto 20 lir, za inozemstvo 32 lir. Naroča, plačuje, reklamira, inserira se pri upravi: Osrednje Slovensko planinsko društvo v Ljubljani.

Uredništvo: Glavni in odgovorni urednik dr. Arnošt Brilej v Ljubljani, Dalmatinova 1/II.; njemu se pošiljajo rokopisi, poročila, sploh spisi za tisk besedila. — Za vsebi-
no so odgovorni avtorji; njim se pridržava pravica ponatisa.

Izdajatelj in uprava: Slovensko planinsko društvo - Osrednje društvo, Ljubljana. — V področje uprave spadajo vse gmotne zadeve (naročnina, honorarji, oglasi, računi), razvid na-
slovov, reklamacije.

Tiska Ljudska tiskarna v Ljubljani (njen predstavnik Jože Kramarič).

Vsebinska 6., 7., 8. in 9. štev.: M. Čop: Janez Trdina in Gorjanci (str. 61). — Viktor Pirnat: Po Žumberku (str. 65). — Vid Barlè: Gorjanski cvetnik (str. 75). — Dr. Brežnik Viktor: Od Sv. Ožbalta do Sv. Miklavža (str. 86). — Viko Jelšan: Topli vrelci vzdolž Gorjancev (str. 94). — Berden Bazilij: Mehovo (571 m) (str. 102). — Žarko Petrič: Mali Šmaren na Gorjancih (str. 104).

KNJIGOTISK
BAKROTISK
KAMENOTISK
OFFSETTISK
KLIŠARNA

LJUDSKA TISKARNA LJUBLJANA, KOPITARJEVA ULICA 6

TOČNA POSTREŽBA
UMERJENE CENE

dobavlja v okusni opremi knjige, brošure, cenike, jedilne liste, etikete, razglednice, dopis-
nice, diplome, letake, plakate, tiskovine za tujko propagando, za poslovno reklamo, za
urade, trgovino in obrt ter vse druge tiskovine, eno- in večbarvne. — Izdeluje tudi vse za
ilustriranje tiskovin potrebne osnutke, risbe, predloge, kakor tudi raznovrstne klišeje

PIVO LEŽAK IN BOK
PIVOVARNE
»UNION«
V LJUBLJANI

SE NAJTOPLEJE PRIPOROČA!

Janez Trdina in Gorjanci

»Gorjanci so čudovita gora.«

(Trdina, Bajke in povesti o Gorjancih, II.)

Potem ko je Janez Trdina doživel v profesorski službi svoj življenjski brodolom, se je vrnil domov. Toda mrk, razdvojen in odljuden se ni naselil na Gorenjskem, kjer je bil doma, temveč se je nastanil na Dolenjskem, kjer je slovenska govorica pristnejša in izvirnejša, ljudski humor svež in neposreden, ljudska fantazija tvorna in živa. In on, človek ljudstva, narodnjak in svobodnjak od glave do pete, je našel v ozkem stiku s preprostim človekom in v še ožjem stiku s narodo to, česar mu ni moglo dati mesto: našel je samega sebe, našel prostost. In spet se je vzbudil in razživel v njem njegov pisateljski dar,

ki ga je zadnja leta že skoraj zanemaril, dar opazovanja ljudi in zemlje, dar lagodnega fabuliranja.

Živeč v Bršljinu in pozneje v Novem mestu je imel pred seboj veličastno, slikovito, čarov polno pogorje Gorjancev. Na dolгих in pogostih sprehodih po tem pogorju in poslušajočemu ljudsko baje o Gorjancih se je rodila v Trdini lepa zamisel, katere ustvaritev daje vsemu njegovemu literarnemu delu obeležje klasičnega pripovednika. S svojimi »Bajkami in povestmi o Gorjancih« je tako postavil Trdina Gorjancem spomenik, kakršnega nima v naši literaturi, razen očaka slovenskih gorá, Triglava, nobena druga naša gora.

In tako ni Trdine brez Gorjancev. Pisateljeve zasluge za Gorjance so neprecenljive, okoli 1570 Trdinovih strani govori o njih. Prvi med pisatelji se je spomnil te krasne gore in prvi je prikazal Gorjance v vsej njihovi veličini. Okoli osemdeset njegovih povesti se vrši na Gorjancih ali pa v njihovi okolici. Med temi je nekoliko narodnih, drugi pa so prirejeni po narodnih motivih.

Trdina ne pripoveduje v slogu narodnih povesti, temveč so mu te samo sredstvo, da v njih izraža svoje misli in nazore o življenju. Pod naslovom »Bajke in povesti o Gorjancih« je zbral štirideset bajk. Nekatero med temi so prave umetniške legende, zgrajene na preprosti ideji in polne poezije. Druge bajke se nagibajo k novelam, vendar so prežete z motivi iz bajk. Posebno zanimive pa so bajke, kjer nastopajo resnične osebe: pisatelj Trdina sam (Zaklad!), pesnik Prešeren (Doktor Prežir!); zlasti prva nam pove mnogo zanimivega o Trdini. Pogosto pa dobivajo bajke značaj anekdot (Omika in dr.),

folklorističnih razprav (Stražani!) in pripovedk o folklorističnih motivih.

V stare bajke meša Trdina lastne nazore in sodobne tendence, daje pripombe in dopolnila. Trdinov slog in zajemanje snovi sta samosvoja, brez vpliva in zveze s takratno književno tradicijo, brez Stritarjevega »svetobolja«. Zato Trdina že zaradi te svoje izvirnosti zasluži, da bi se ga Slovenci malo bolj spominjali.

Trdina prijetno kramlja, nikamor se mu ne mudi. Ustavi se, kjer se mu zdi besede vredno; toda nikjer se ne prehitava. Kakor pravi popotnik in turist pa zna vedno gladko, ob pravem času in na pravem mestu preiti na glavno stezo, na glavno snov.

Trdina si neprestano zapisuje in beleži, opazuje in posluša. Hodi od krčme do krčme, tako da je »poskusil in spoznal natanko vse krčme šest ur naokoli«. Toda Trdini »ni bilo toliko za dobro jed in pijačo, kakor za prijetno družbo«. V »Zakladu« se nam Trdina takole predstavi: »V novomeško okolico se je priselil pred kakimi osemnajstimi leti neki Gorenjec srednje dobe, ki je služil prej mnogo let za učenika na Hrvaškem. Zaradi tega so ga zvali ljudje Hrovata, dasi je bil kranjskega rodu. Živel je ta človek nekako po svoje, kakor nobeden. Pozimi in sploh ob grdem vremenu je čepel po cele ure doma pri bukvah, da se ni genil iz hiše. Kadar se je uvedrilo, pa ga nobena sila ne bi bila mogla zadržati v stanovanju. Hodil, kolovratil in stikal je take lepe dni po vsem Dolenjskem od enega konca do drugega; krepila, zabave in počitka si je iskal v bornih krčmah in vinskih hramih. Čeprav je bil po svojem stanu gospod, se ni hotel nič družiti z gosposkim svetom. Tem rajši pa se je pomenkoval in dobrovoljil s kmeti, in to ne le z gospodarji, ampak tudi z njihovimi posli, rokodelci, najemniki, pastirji in celo z berači in otroki.« Ti stavki so zelo značilni za Trdinovo življenje. V krčmah je Trdina poslušal goste in »slušaje njih pogovore in pesmi je imel vedno pred seboj majhno knjižico, v katero si je nekaj zapisoval«. »Sedeval je pri njih po celo popoldne ter se smejal njih burkam in črčkal vmes po svoji drobnosti knjižici.« Kmetje pa so ga obsodili, da piše — zagovore! Kjer koli so modrovali starci in možaki — tam je bil Trdina. Toda ni mu šlo brez težkoč. Sam nam pripoveduje: »Težko bi mi bilo popisati vse neprilike in sramote, ki sem jih doživel in pretrpel. Doletela me je vsaka slast opazovanja: zaničljivi pljunki, fige, jeziki, grdi priimki, sirove besede, brezumno očitiranje, nevarno žuganje, enkrat tudi dejanski napad: kamenje. — Zastonj sem hodil mirno po svojih potih, zastonj sem pil tiho zase svojo merico v krčmi; pijance je srbel jezik...« Zmerjali so ga s škricem in z vsem mogočim. Toda dobrodušni Trdina jim je kaj rad odpuščal. »Dolenjec je kaj krotka in mirna duša,« pravi kmalu nato.

Zanimivo pa je, kako vztrajno in ob vsaki priliki si išče narodnih snovi: nekoč je skrit za vejnatim šotorom v dežju poslušal in zapisal pogovor dveh starih žensk. »Njihov nevažni pogovor sem lahko slišal in si ga tudi zapisal.«

Trdina je ves proniknil v Gorjance; zato jih tudi tako dobro pozna. Vedel je za vsako lozo, za vsako vasico, za vsak skrit studenec.

Njegov »pravi, vedno dražji dom so bili lepi, prisojni Gorjanci«, na katerih je poznal »vsak dol in breg, vsako ptico in cvetlico, vsako udobnost in nevarnost«. Rad zahaja v samoto, v gozd. Vestno in ljubeče opazuje naravo. Neko gorjansko dolinico nam popisuje takole: »Zemljo pokriva mehek, zelen mah in senco daje pet košatih gabrov. Semkaj sem se hodil hladit in prebirat knjige.« Kot praktičen popotnik si je v tej dolinici »spletel in zvezal iz suhih in živih vej prijeten šotor in ga pokril s kosom stare rogoze, s smrekovimi skorjami in z mahom tako čvrsto, da ni mogla prilesti v to skrivališče ne najdrobnejša kapljica«.

Često je preživel ves dan na vrhovih Kukove gore. Ves prevzet je opazoval tihe gozdove, studence in doline te krasne gore. Presunjen in očaran pravi: »Gorjanci so čudovita gora, ki ni odkrila vseh svojih skrivnosti nikomur, ne tujcu, ne domačinu.« ...samo Trdini: »Meni se je poslužila sreča, da so mi priobčili Gorjanci vse skrivnosti... svoje čudovite Kukove gore.«

Pod Trdinovim peresom zažive Gorjanci čudovito življenje, polno skrivnosti, v vsej dolenjski vedrosti in zanimivosti: na Gorjancih prebiva dobrodušni divji mož (ki pa ni čisto nič divji) s svojo ženo, je ajdove žgance, tako da je že ves njegov brlog zamazan z njimi, njegova ženka pa pije — »kofetek«; tam raste čudovita roža Tolažnik: kdor jo poduha, precej pozabi na vse prejšnje težave. Pod Gorjanci se nahaja podzemsko jezero z zlatim robom, v tem jezeru prebiva povodni mož, daljni sorodnik krškega in drugega gorjanskega moža. Na Kukovi gori izdeluje hudič mrtvaške srajce, ki naredijo človeka neranljivega in strašno groznega; tam se nahaja pošastna Gluha loza, kjer je vsaka stvar brez sence. Na Gorjancih živita Rajska ptica, ki tako lepo poje, da bi jo človek neprestano poslušal, in ptica Zlatoper, ki gnezdi na drevesu, ki je spodaj mogočna bukev, v sredi silen hrast, zgoraj pa visoka in tanka breza. Na Kukovi gori imajo copernice shode s hudičem na čelu, tam gori živé vile, volkodlaki in škratje. Nepriznani vladar gorjanskih gozdov je zlodej, hudič ali škrat, priznani gospodarji in zavetniki pa so Sv. Elija, Sv. Miklavž in Sv. Jedert. Na Kukovi gori domuje prva »jara gospodična« Cizara in copernica Kocaneža. Nekje v gorjanskih gozdovih živi priklenjen najbogatejši Podgorec Rožica: Jug ga ne pusti naprej, reši ga samo lepa devica. Na bajnih Gorjancih je cela vojska junakov-vojakov, ki pa so se spremenili v — mravlje. Na Gorjancih je vse mogoče: tam se zaljubi volk v dekle, tam se velikani kamenčkajo z mlinskimi kamni in si prižigajo pipe z zvezdami. Pa kresna noč na Gorjancih! Takrat se zbirajo copernice iz vse Slovenije na veliko gostijo in delajo tam načrte za bodoče hudobije. Na Gorjancih je znameniti Cvetnik; po Kukovi gori hodijo tajinstveni črnošolci. Na Gorjancih je vse čudovito; tam govorita riba in miš, tam ima dolgčas mlade.

Naši Dolenjci — posebno Podgorci — zelo upoštevajo svoje bajeslovne Gorjance. Trdina nam pripoveduje: »Dolenjcu se zasvetijo oči, kadar sliši kakšno lepo povest o »lintvernu«, ki tiči v sre-

dini Gorjanca tam za prežeškimi gradom, ali o strahoviti beli kači, ki varuje neskončne zaklade zlata in srebra.«

Na Kukovi gori raste polno zdravilnih rastlin in zeli: beli mak, šipkovi popki, jelenji jezik, preobjeda, živolez, pet-prstov, dragoljubci, prvenci in druge. Vsaka je lek za kakšno bolezen, nekatere še celo za več. Na Gorjancih je tudi mnogo zdravilnih vod, nekatere za oči, druge za garje itd.; tam je tudi zdravilni vrelec za oči, katerega je blagoslovil Sv. Lazar.

Na Gorjancih se tudi zelo dobro jé. Trdina se dostikrat pohvali s tem. Kako mu gredo v slast gorjanski polhi z brusnicami. »Čudovito dober založek« se mu zde »svinjska ušesa s hrenom« in »kar je živ«, hrepeni njegov »želodec najbolj po štrukljih«. Dostikrat pohvali gostoljubne Podgorce, ki kljub veliki revščini zelo dobro postrežejo človeku. Muškat, gadovec in sladka repica res da niso najboljša vina, vendar »se človeku neskončno dobro priležejo«.

Trdina nam v svojih bajkah nudi zelo zanimive podatke o naši narodni zgodovini. Spominja se netlačanskih časov, graščakov, trinogov tlačanskega kmeta, omenja turške boje, kmečke upore, tiho-tapstvo, vojske in drugo. Večkrat omenja grad Prežek, ki ga je imel nekaj časa v posesti Prešernov prijatelj Smolè (na nekem oknu v gradu je celo podpisan pesnik Prešeren), in pravi, da je s podložnimi kmeti »kaj lepo ravnal tudi prežeški Smolè«.

Trdinovi spisi o raznih družabnih plasteh nam nudijo mnogo zanimivosti. Dosti govori o graščakih (Polom!), duhovnikih (Župnik!), nastajajoči »jari« gospodi (Gospodična Cizara!), o tercijalkah (Tercijalke!), delavcih in kmetih. Osredje pa tvori naš dolenski človek z vsemi svojimi navadami in razvadami.

Poglavje zase pa tvorijo Trdinovi spisi, ki so v zvezi z Ivanom Slobodinom. To je Trdinov pisateljski dvojnik, saj že takoj v začetku spisa »Ivan Slobodin« pravi, da ga ljubi »kakor samega sebe«; na nekem mestu pa pravi, da ga pozna »kakor sebe samega«. Pa tudi vsi osebni podatki Ivana Slobodina se ujemajo s Trdinovimi (rojstna letnica 1830. in drugo). Končno pa že samo ime Slobodin kaže na to, da je Trdinova skovanka. Če bi se res vsi osebni podatki Ivana Slobodina ujemali s podatki Trdine — literarna zgodovina nam o pisateljevem življenju tega sicer ne potrjuje — tedaj bi hotel l. 1875. (Trdina je bil torej takrat star 45 let) pisatelj storiti na Gorjancih samomor. Pisec nam pripoveduje, da Slobodin vzame iz predala »nabit samokres in se napoti v Gorjance«. A že iz dejstva, da pošlje svojega najljubšega junaka v smrt v Gorjance, nam priča, s kako mogočno in nerazdružno ljubeznijo je bil Trdina zvezan z Gorjanci.

»Nekaj mi pravi, da bi bila gotovo srečna, če bi se sprehodila po naših prelepih Gorjancih,« je rekla mihevska gospa. V resnici! Tudi ti, popotnik slovenski, boš gotovo srečen, če se napotiš v ta prekrasni kotiček slovenske zemlje, na bajno Kukovo goro, če se sprehodiš po temnih in tihih gozdovih, po prisojnih jasad, napiješ iz gorjanskih studencev — pomladil se boš, kakor se je mihevska gospa, ko se boš razgledoval z Gorjancev po naši Dolenski — srečen boš in zdrav.

Kdo izmed nas se tedaj ne spomni našega Trdine, ki je hodil tod s črno beležko v rokah, »z radostnimi mislimi in predrznimi osnovami«.

Ko pripoveduje o Martinku, ki je dobil ob kresu na Gorjancih zaklad, nam Trdina očetovsko svetuje: »Kdor si želi Martinkove sreče, jo najde gotovo, ako si dobi kako zrnce praprotnega semena in gre z njim na kresno noč na Gorjance.«

Pa saj ni treba kresne noči in praprotnega semena, potrebno je samo živo, odprto srce, ko kreneš na Gorjance. Na čarobni Kukovi gori je doma sreča in pozabljenje. In to je dandanes največji zaklad.

Viktor Pirnat:

Po Žumberku

Mnogi zemljevidi nazivajo naše Gorjance Žumberačke planine ali pa tudi Uskoške gore. Od kod ta imena? Onstran gorjanskih robov je njih izvor.

Srce celokupne pokrajine onstran Gorjancev med Kolpo pri Metliki in Bregano ob njenem izlivu v Savo je bil že davno grad Žumberak, po katerem se je imenovalo vse podložno mu gospodstvo. Že v 9. stoletju ga omenjajo listine pod imenom Sichlberg, tudi Sichelburg. Ob koncu 15. stoletja je grad postal žrtev turškega nasilja in izumrl je tudi rod Sichelbergov, žumberških vlastelinov. Ostanki njihovega gradu so še vidni nad selom Kekići. Potegnite iz dolenjske Kostanjevice proti jugu črto čez Gorjance, pa najdete skoraj v enaki razdalji onstran njihovih robov žumberški Stari grad.

Že v naslednjem stoletju — čas ni točno znan — je nastal v bližini nov grad. Pomaknili so ga malo niže v jugovzhodno smer. Na 342 m visokem strmem griču v soseščini vasi Žumberak je kipelo njegovo zidovje v nebo. Hrbet so mu varovali gorjanski vrhovi, pred njim je zijala globoka struga divjega gorjanskega potoka. Valvazor ga opisuje takole: »Uskoško gorovje na Kranjskem se vleče dobre štiri nemške milje v dolžino in dve v širino ter sega do rek Kolpe in Bregane. V njegovi sredini leži na prilično visokem bregu (čeravno je okolica še mnogo višja) grad Žumberak. Od daleč se vidi breg z gradom zelo lepo kot lastovičje gnezdo. Izpod njega priteka reka Kupčina.« Celokupno žumberško gospodstvo je namreč že v 13. stol. pripadalo Kranjski in so ga njeni deželni knezi dajali v najem.

Neprestana turška nadlega je v 15. stoletju rodila Vojaško Krajino. Obmejne dežele, oropane in opustošene, so silno trpele tudi na izgubi prebivalstva. Potreben je bil nov dotok ljudstva, potrebni so bili poljedelci, potrebni brambovci. In to je tedanjim avstrijskim obmejnim poveljnikom v polni meri uspelo. Izvabili so čez mejo zatirano slovansko rajo iz Srbije, Bosne, Hercegovine in Dalmacije, nudeč ji mirnejše zavetje in varen obstanek. Brezplačno zemljišče, dvajset let nobenih davkov in še druge olajšave so bile kaj spretno nastavljene limanice. Dolžnost prišlekov je bila le čuvanje meje, borba z zakletim sovražnikom njihove vere in zemlje. Vojvode so prejeli po 50 gol-

dinarjev letne plače za vsakih 200 brambovcev, a vsak vojak je dobival po osem goldinarjev. Tudi vojni plen je ostal večinoma njim. In utrgal se je plaz ljudi, ki so uskočili čez turško mejo in pribežali ali se pretolkli v Vojaško Krajino. Nekako leta 1530. se je pričelo. Tam iz okolice Unca in Glamoča jih je prišlo največ in zasedli so skoraj izpraznjeni Žumberak. Polnih dvajset let je trajalo njihovo naseljevanje po bregovih onstran Gorjancev, dočim so jih drugod po slovenski zemlji naseljevali še daleč tja v 17. stoletje. — Z doseljenimi Srbi, Uskoki, Pribegi so prišli v Žumberške planine tudi njihovi dušni pastirji. Ovce in pastirji so bili tedaj pravoslavni. Postavili so si svoje cerkvice in živeli v strahu božjem.

Novim priseljencem Žumberak v nobenem oziru ni bil s cvetjem posut vrt. Težko je bilo gori življenje tako za možake, ki so stalno nosili glave v torbah, kot tudi za ženske in otroke, ki so se ubijali z neplodnim kršem za borno skorjico kruha. Vsem tem življenjskim neprilikam se je pridružil še tih, a nič manj vztrajen verski boj, ki je dosegel svoj vrhunec 6. marca 1761, ko je pravoslavni Žumberak zapustil vero svojih očetov in prestopil v grškokatoliško vero. Zaključena je bila tamošnja verska borba leta 1776., ko je pravoslavni škof izgubil vsako versko oblast nad Žumberkom. Le uskoški Bojančani in Marindolci med Vinico in Črnomljem so do današnjih dni ostali pravoslavni.

Za časa Vojaške Krajine je bil tudi Žumberak vojaško urejen. Vsi odrasli in sposobni moški so bili pod puško in imeli so lastnega kapetana. Tudi Peter Zrinjski jim je kapetanoval dvanajst let. V 17. stoletju je postal grad Žumberak sedež velike kapetanije, ki so ji bile podrejene kapetanije v Slunju, Črnomlju, Podbrežju, Metliki in Vinici. Povsod tod so stražili Uskoki. Tudi Valvazor to omenja: »Žumberak je kapetanija, ki leži v Srednji Kranjski sredi Uskoškega gorovja na prilično visokem bregu nad reko Kupčino.«

Pa tudi grad Žumberak je razvalina že od leta 1793., ko ga je uničil požar. Pošastno štrle zobati ostanki razgibanih davnih dni sredi bujnega zelenja gorske prirode. Pod razpadlimi zidovi se bočijo košati vinogradi in se smehlja plodno polje, med lesovi in nasadi pa hiti Kolpi v naročje gorjanska hčerka Kupčina.

Ko je bila Vojna Krajina leta 1746. zakrožena in razdeljena v polke in kapetanije, je Žumberak pripadel slunjskemu polku kot 11. in 12. kapetanija. Tedaj so bile ukinjene tudi vse svoboščine in pravice, ki so jih dobili Uskoki od svojih vladarjev. Izenačeni so bili z ostalim prebivalstvom. In ko je bila 1871. leta Vojna Krajina slednjič ukinjena, so ostali stoletnim junakom le še spomini in pa kršna njihova domovina.

In ta njihova domovina je bila tedaj natrpana s prebivalstvom, ki je naenkrat postalo navezano zgolj na svojo zemljo. Zemlja pa je bila vse prej kot radodarna. Raztegnili so se Uskoki sicer od Metlike do Jaske, kot oni nazivajo Jastrebarsko, in do Samobora pa gori čez gorjanske robove deloma še na »kranjsko« stran, a gozd in kras jih nista mogla rediti. Dolina reke Kupčine, najplodnejša, je rodila vsa

žita, pšenico, koruzo, zato pa je gorsko pobočje skromno dajalo le oves, malo prosa, krompir in zelje.

In pričel se je po vsem Žumberku prav obraten proces kot pred 350 leti, pričelo se je izseljevanje na veliko. Marsikje je tudi polovica prebivalstva zapustila svoje borne domačije in odšla v svet za srečo. Največ jih je prevzela Amerika, žive pa Žumberčani po vseh kontinentih in večina njih ne slabo. Do prve svetovne vojne so romala bogata denarna pisma čez morje v kršno domačijo, kasneje so postajala vedno bolj redka in slednjič so povsem izostala. Žumberak pa je hiral in se izseljeval še dalje. Po vsej državi so se razšli njegovi sinovi in hčere. Največ jih ima Zagreb. Tam se preživljajo kot trgovci, obrtniki, gostilničarji in uradniki. Mnogi so dosegli visoke položaje.

Sedaj šteje Žumberak okoli 12.000 prebivalcev, ki so razdeljeni na tri občine: Radatovići, Sošice in Kalje. Njihov svet meri 25.989 ha zemlje, gozdov in krša. (Druge statistike zopet navajajo površino 233 oziroma 237 km².) Med Žumberčani je okoli 7000 unijatov ter blizu 5000 rimokatolikov. Slednji imajo tri župnije, unijatski dekanat pa jih obsega osem. Grškokatoliški škof živi v Križevcih na Hrvaškem. Po razpustu Vojaške Krajine je ves Žumberak pripadal Hrvatski vse do leta 1931., ko je bila občina Radatovići dodeljena dravski banovini.

Žumberak, uskoško gnezdo, tebi velja naš obisk!

Ko se izkoplje zlato poletno jutro iz gostih posavskih kopren, je tvoj čvrsti rod že davno na delu. Dolino mori še dušeča megla, tvoji domovi se že kopljejo v sončni luči po visokih in krševitih brdih skoraj od semiških vinogradov do poslednjih gorjanskih izrastkov, ki se strmo spuščajo v Savo in Bregano. Mogočni gorjanski lesovi ti varujejo hrbet, noge se ti kopljejo v kristalnih valovih bistre Kolpe.

Iz dolenske metropole nas potegne avto po zanimivo izpeljani cesti čez 500 m visoko sedlo preko Gorjancev v Belo Krajino, od koder je najlažji in najbližji dostop v skrivnostni Žumberak. Komaj preko sedla, pa smo že med Uskoki. Vasi Jugorje, Sela, Malinje, Hrast in še druge. Župnika in cerkev imajo v Dragah, malo v stran od glavne ceste, ne daleč od Suhorja. Cerkvica sameva vrh peščenega griča. Veseli župnik in njegova gostoljubna žena pa se rineta skozi življenje doli v vasi. Da, ženo ima župnik, pravo zakonsko ženo! Pravoslavni Uskoki so priznali primat, sprejeli so papeževo vrhovno versko oblast in zedinili so se z rimskokatoliško cerkvijo, obdržali pa so svoje staro slovansko bogoslužje, njihove oltarje zakrivajo ikone, njihovi duhovniki nosijo brade ter se lahko ženijo. Podeželski župniki so večinoma poročeni, le oni duhovniki, ki streme za višjimi položaji v cerkveni hierarhiji, ostajajo navadno samci.

Iz Drag, 460 m, je preko Popovičev, 810 m, in njihovih širnih košenic prav lahek in hvaležen dostop na Trdinov vrh. Smuka je tu pozimi edinstvena.

Malo pod Suhorjem zavijemo pri Bušnji vasi, 317 m, z glavne ceste v stran. Kmalu se vzpenjamo in rinemo skozi tesni in klance, avto vzdihuje in mi v njem, svet se dviga, dolina se odmika. Ravno, plodno polje je za nami, pred nami in okoli nas krš, kamenje, brinje, grmičje, slabotne hoste. Vasice revne in še revnejši njihovi prebi-

valci. Srečamo pa nekaj plemensko značilnih ženskih obrazov, ki jih trud in pomanjkanje še nista oropala privlačnosti, ki jim solze in skrbi še niso vzele lepote. Obrazi spominjajo na znane slike črnogorskih krasotic. Ustavimo se sredi gorjanskega pobočja v Radatovičih, 510 m. To je veliko uskoško selo visoko gori pod Sv. Gero, kot oni nazivajo najvišji vrh Gorjancev, ki smo ga mi krstili za Trdinov vrh. Vas je raztresena po valovitem brdu, razdrapane koče se naslanjajo na breg.

Krona Radatovičev je slavna božja pot, cerkvice Sv. Nédelje vrh skalnatega griča. Daleč naokoli obširen in zdravnan prostor, obzidan in snažen ter obdarovan s prelepim razgledom. Ozadje zapirajo Gorjanci, ob njih drsi oko do Zagrebške gore v sivi daljavi, podnožje pisana Bela Krajina s srebrnim trakom Kolpe, dremajoči Klek, veseli hramčki po semiških vinogradih in doli na levo gosposke zidanice po Vivodini. Mogočne lipe se naslanjajo na uskoški božji hram, ki je najlepši izmed vseh, kar sem jih videl po vsem Žumberku. Zgrajen je v bizantinsko-romanskem slogu. Nad vhodom je vzidana spominska plošča žumberškemu pesniku Jovanu Hraniloviću. Prijazna brajda vodi od cerkve do skromnega župnišča. Prav romantično in zanimivo je pokopališče v globoki kraški kotanji. Lično kapelico stražita dva vitka topola, nad golimi gomilami se razpenjajo krone nižjega drevja, po bregu sadovnjak, pogled le v nebo.

Edino radatoviška občina je v Žumberku docela unijatska ter šteje nekaj nad 2000 duš. Šolo ima ta kraj še dovolj prostorno. Učiteljstvo žumberških šol je večinoma domače, grškokatoliško, najdejo pa se med njimi tudi rimski katoliki in pravoslavni. Metličani, ki romajo k Sv. Jeri na Trdinov vrh, morajo tod skozi. Z vsemi so dobri znanci, saj so krepko pomešani z Žumberčani, ki jih mnogo stalno živi tudi v Metliki. Imajo tam tudi lastno unijatsko cerkvico sv. Cirila in Metoda.

Komaj se pritipljejo prvi žarki jutranjega sonca do obzorja, že hite metliški turisti ob zapadni strani svoje vinorodne Veselice med samimi vinogradi navzgor po slikoviti rebri k cerkvi sv. Urbana v Grabrovcu, 334 m. Čez poldrug sto metrov se je bilo treba dvigniti, da onstran vasi zlezeš lahko spet navzdol do razorane struge gorjanskega hudournika Sušice. Na srečo je breg v gozdu. Pa je veselje le kratko. Strma je pot onstran struge do Malega Lešča, 412 m. O, saj je za vasjo spet hosta, za turista tam gori prava oaza hladu in počitka! Svet je kamnit in ilovnat, najprikladnejši še za vinograde, ki se natežejo tam okoli Pilatovcev, 500 m, naslednje postaje dolinskih romarjev. Tod jih poplača tudi razgled, ki pa je še lepši z bližnjih, komaj 2 km oddaljenih Radatovičev, 510 m, čeravno svet naokoli ni več tako prijazen in vabljev. Krš ima tam glavno besedo, številne podzemeljske jame so mu v okras. Posebno zanimiva je Pečenjevka, ki o njej trdijo, da bo tudi tisoč metrov globoka. Sami vragi kuhajo v njej kosilo. Kdo bi si upal blizu!

Občutna skopost zemlje sili v radatoviški občini še danes premmnoge s trebuhom za kruhom. Pred štirimi leti je neka statistika po-

Košenica na Gorjancih

Foto Pirnat V.

ročala, da je samo iz radatoviške občine krošnjarilo po Sloveniji s suknom 106 Žumberčanov.

Od Radatovičev navzgor je vsa pot prav dobro markirana. Do Kuljajev se dvigne svet točno za sto metrov, razgled se širi. Po kraškem, malo rodovitnem svetu in delno po pašnikih doseže pot vasico Buliči na razglednem brdu, 680 m, ki pa se ne more meriti s Sekuliči, 735 m, poslednjo uskoško vasico visoko pod gorjanskim robom. Izredno slikovita je njena lega. Razdrapane bajte obkroža na severni in zapadni strani košat bukov gozd, nekaj bornih njivice se sonči v bližini, dalje pa se vzpenjajo same sončne košenice, posejane tu pa tam z redkim bukovjem, gori do Trdinovega vrha, 1181 m. V dveh urah se pride iz Radatovičev na vrh Gorjancev k razvalinam Sv. Jere in Sv. Elije. Dve razpadli cerkviči sta tam komaj nekaj korakov vsak-sebi. Prva rimskokatoliška, druga unijatska. Pa so se bratje sprli, porušili drug drugemu božji hram in zdaj morejo v cerkev edino še na nižji gorjanski vrh k eno uro oddaljenemu Sv. Miklavžu, 969 m, nad skrivnostno Hudo pečjo.

Skoraj pet ur zahteva izlet iz Metlike čez Radatoviče na Sv. Gero, takisto kot iz Novega mesta čez Dolž na Trdinov vrh ali čez Gaberje k Sv. Miklavžu.

Če smo šli opisano pot v Žumberak po ovinkih, pojdimo sedaj iz srednje Krške doline po krajši poti. Držimo se pač bližnjice, ki jo uporabljajo naši dolinci in Žumberčani, ko se obiskujejo po poslih. Podajmo se v njihovo veliko naselje Sošice, ki se skriva onstran gorjanskih robov nad kartuzijo Pleterje. Iz Št. Jerneja na Dolenjskem je najbližje. Dobro pol ure do Pleterij, potem smo pa v pičlih dveh urah vrh grebena. Skozi najvišje gorjansko naselje v tistem predelu nas pelje pot. Je to Javorovica, ki se na svojem polju nad vasjo postavlja z razvalinami lovske cerkvice celjskih grofov. Njen patron Sv. Ožbalt se je preselil k nekemu kmetu v vas. Na vrhu premerimo še nekaj manjših košenic in ne preširok gozdni pas, pa smo onstran na obsežnih Sošiških planinah, košenicah, ki se brez kraja vlečejo gori do Sv. Gere.

Tudi od tam bi mogli čez kotanjasto prostrano košenico Kaštanico, kjer bi se lahko napili hladne studenčnice, dalje, dalje po košenicah ali pa mestoma skozi gozdove doli na Sošiške planine. Ker so gori mestoma še pravcati pragozdovi, bi nam nameravane bližnjice skozi stoletno bukovje pot nemara celo podaljšale. Pač pa so dan dolge košenice, ki se iztekajo druga v drugo, pozimi najidealnejša smučišča.

Enako bi od Sv. Miklavža, kjer smo prej zaključili prvi del našega žumberškega romanja, po gorjanskem robu nad soteskama Pendirjevko in Kobilami skozi gozdove in košenice, kjer bi uživali resnično prekrasen razgled, lahko dosegli Sošiške planine. Je pa to dolga pot. Zjutraj od Sv. Miklavža, pa bi zlahka in z užitkom do popoldne že prispeli v Sošice, kjer bi potem prenočili.

Skoraj pet sto metrov se je treba spustiti s planin navzdol po lepi vozni poti skozi bukove gozdove in mimo žuboreče vodice do lepih uskoških Sošic. Postavijo se z dvema cerkvicama, zakaj v sošiški občini si obe veri delita vsaka polovico prebivalstva, vsaka nekaj nad 2100 duš. Stoluje pa v Sošicah le unijatski župnik. V Sošicah so se naselili Uskoki že takoj v letih 1530 in 1531. Dobra štiri desetletja kasneje najdemo tam že Preradoviće, prednike slavnega hrvatskega pesnika. Za časa Vojaške Krajine je bil tod sedež XI. čete. Sošičani se postavijo tudi z rojstno hišo odličnega hrvatskega zgodovinarja Tadije Smičiklasa. Tod je zagledal svet in odšel v večnost tudi oče žumberškega pesnika, književnika Jovana Hranilovića. Oba, oče Nikola in sin Jovan, sta bila unijatska duhovnika in pesnika. Jovan je bil rojen v Dalmaciji, je pa kasneje kot dušni pastir dalje časa služboval v Žumberku. Vse žitje in bitje svojih rojakov-trpinov je v dvanajstih elegijah orisal točno in dovršeno ter tako javnosti prikazal ta nepoznani in svojstveni, četudi siromašni svet. »Žumberačke elegije« so izšle leta 1886. Pošle so že davno. Njihov avtor je leta 1924 kot 69 letni starček umrl v Novem Sadu.

Pol ure severno od Sošic za vasico Sopote privablja izletnika šum padajoče vode. Potok Kupčina, ki izvira malo više pod Plešem, 981 m, pada skoraj 30 m globoko v divjo kotanjo, ki jo je vso izpral in razrval, iščoč si poti v svobodo, ven iz gorjanskih tesni na širna, plodna polja. Kupčina je največja žumberška reka in deli domovino Uskokov na dve polovici. Prebivalstvu na njenem desnem bregu rekajo do-

mačini »Fužinari«, kar naj bi pomenilo prekupčevalce, krošnjarje; na oni strani Kupčine pa žive »Maslari«, poljedelci in živinorejci.

Stopimo še med nje!

Ob slapu krenemo navzgor, pa smo čez dobre pol ure v Kekičih pri razvalinah prvotnega žumberškega gradu. Vzpne se še na Tomaševce pod Ječmeniščem, 979 m, potem pa gre kar po ravnem do Petričkega sela, ki se je razprostrlo ob obeh straneh banovinske ceste. V bližnjo veliko vas Kalje je le še skok. Kalje leži malo vstran od ceste. Sestoji prav za prav iz dveh naselij. V prvem je šola in državni šumski urad, v drugem cerkev z župniščem. Ljudstvo je ljubeznivo in prijazno, uslužno in iskreno, mešanica staronaseljenih Hrvatov in priseljenih Uskokov. Kar na videz bi jih že ločili. Hrvati srednje postave, bele kože in svetlih las, Uskoki visoki in sloki, temnopolti, črnih las. Pa žive v bratski slogi. Spomin na davne dni, ko je bil »za granice« tod sedež XII. čete, še ni minil, takisto ne lepa žumberška noša in ne sladka njena govorica. Čeravno imajo v kaljski občini unijati večino, je Kalje sedež rimskokatoliške župnije. Pred leti je ob mojem obisku tod župnikoval bivši frančiškan, zelo ljubezniv gospod. Imel je nekaj nad 2500 ovčic, unijatov pa je štela občina več kot 2800.

Okolica je povsem uskoška. Onstran široke kraške kotline doli proti jugu se beli unijatska župnija Pečno, vzhodno od Kalja čez dolino in še dobrih sto metrov više mežika izza drevja uskoško župnišče Grabar, nekdanji dom generala Vida Gvozdanovića, viteza reda Marije Terezije. Jugovzhodno od Grabra dremlje na soncu selo Gvozdanović, samo eno izmed številnih žumberških naselij in vasi, ki nosijo imena svojih ustanoviteljev, prvih uskoških naseljencev. Grabar nazivajo domačini »Čeičić«, ker je pred stoletji bivala tam zadruga Čeičev. Zdaj Žumberak ne pozna več združnega življenja.

Druga rimskokatoliška župnija sredi unijatskega morja je jugozahodno od Kalja v že omenjeni vasi Žumberak, tretja pa v Oštercu na onstranskem pobočju Opatove gore. Da, tudi tja čez je stopila noga uskoških prišlekov! Naselili so se po gorskih vasicah, pa so se polagoma spojili s staronaseljenci in prestopili v rimskokatoliško vero. Ostala jim je le še značilna govorica rimskokatoliških Žumberčanov, ki je večinoma čakavska, dočim so unijati štokavski jekavci. In zato rekajo krški dolinci tem hribovcem nad Kostanjevico Čačarji. Med vsemi je le v Prušnji vasi še en unijat.

Iz Kostanjevice je prilika za najbližji vstop v samo osrčje Žumberka. Izletnik naj ne pozabi stopiti do ogromne kostanjeviške graščine, nekdanjega cistercijanskega samostana z njegovimi edinstvenimi arkadnimi hodniki! Oglej si nad vhodom 205 let staro Jelovškovo fresko, ki prikazuje uskoški napad na bogati samostan leta 1736. In takoj boš z mislijo v Žumberku; če pa se potrudiš malo navkreber, boš v nekaj urah tudi dejansko med Uskoki.

Krasna, v sijajnih okljukih izpeljana cesta se vzpenja med vinogradi skozi uskoški Ošterc do posestrime Črneče vasi. Tam je bila nekdanj »grenvahtna« kula. Okrogli stolp še stoji. Svet naokoli značilno kraški. Ponori, usedline, vrtače, pečine, vsepovsod pa drevje,

ponekod prav gosto. Tod je bil včasih raj za tihotapce soli in tobaka! Tu je domovina Jurčičeve povesti o tihotapcih. Tudi njegov »Klošterski žolnir« je doma tod. Jurčič je zahajal na počitnice v bližnjo vas Jablanice k sorodnikom, ki še danes očitujejo njegovo ime.

Kdor jo mahne na Trdinov vrh, zavije že pri Oštercu na desno proti Aleksandrovi koči in čez Opatovo goro potem dalje. Pet ur se vleče po razgledu mestoma zelo hvaležna pot skozi stoletno bukovje na najvišji gorjanski vrh.

Kdor pa namerava v Žumberak po bližnjici, obstane za Črnečo vasjo, zakaj lepe ceste ni več, je le še navaden kolovoz in to do vrha. Onstran pa je pot še slabša do Petričkega sela, koder se privije iz Metlike avtomobilska cesta, da preprečka ves Žumberak in se v Bregani združi z državno cesto Zagreb—Ljubljana.

Le kdaj bosta oba gorjanska bregova doživela tod čez tako nujni, življenjsko potrebni spoj! Gozdovi vrh Gorjancev so kitajski zid, ki že stoletja loči Krško dolino od doline Kolpe. Šumski upravi v Kostanjevici in na Kalju čuvata državno imetje, gospodarstvo pa občutno pogreša boljših prometnih zvez.

Še enkrat pozdravljeno, Petričko selo, ker si nas sprejelo na svojo lepo cesto, da nam bo pot lažja in prijetnejša! In tudi ti pozdravljen, žumberški rojak, ki si se nam pridružil in nam s svojim ljubeznivim kramljanjem krajšal čas ter širil žumberško obzorje! Predstavil si se nam, kot se spodobi. Preprost in snažen, veder in dovtipen boš našemu spominu vedno drag. V tvojih dolgih belih platnenih hlačah, na spodnjem robu malo nacefranih, ni bilo prostora za belo platneno srajco. Visela ti je čez pas, prsi ti je krasil črn vezen jopič, glavo ti je pokrival okrogel črn klobuček. Veseli smo te bili, saj tudi v Žumberku dandanes vedno bolj poredko srečuješ moške v lepi stari noši! Ženske so v svoji vnemi za lepoto ohranile divni žumberški kroj, ves narod pa je obdržal svoje krasne običaje in prelepe svoje pesmi.

Na pašniku pred Mrzlim poljem je zganjal pastirček svojo čredo, vneto ji je prepevaje:

»Ajde, ajde, voli moji,
minula je rujna zora,
granulo je sonce sijajno
tamo iza naših gora!«

Sopihamo po napeti cesti. Polje na obeh straneh, visoko zadaj gozd. Redko posejano sadno drevje lovi cestni prah. Pa smo spet med slamnatimi kočami. Le nekaj jih je in nad cesto mrzlopoljska podružnica, kapelica sv. Petke. Zanimiva je v toliko, ker jo uporabljajo oboji verniki, vsak po svojem obredu. Za nami pribobni avto. Na Stojdrago je namenjen in prostor je za nas tri. Kakšna sreča v tej poletni soparici! Grla so nam bila že izsušena kot revna kamenita polja ob cesti. Skoro gole veje sklanja sadno drevje nad nami, siromašen domek in zelnik ob njem toneta pod prahom.

Rad bi videl dekleta, kadar se ob suši zbero in zakrožijo katero izmed številnih »preperuš«, proseč z vročo pesmijo Boga usmiljenja in svoji zemlji potrebne rose, krepilnega dežja.

»Preperuša odila
za nas Boga molila:
Daj nam, Bože, godine (dež)
na vo naše ljetine!
Mi smo tome veselil
kaj (kot) Marija Isusa,
kaj Isus Mariji,
kaj mati djetetu,
kaj dijete materi.
Pucaj, pucaj ledeno,
škrapaj, škrapaj, godine
na tu našu mladinu!«

Kar prehitro jo ubira avto po divni cesti, edini pošteni poti v vsem Žumberku. Po vseh drugih kolovozih bi si ob suši v silnih brazdah kolesnic polomili osi in kolesa, v dežju pa bi ostali v globokem blatu. Kmalu za Budinjakom dosežemo najvišjo točko. Velik obcestni kamen kaže, da smo se dvignili 768 m nad morje, dočim je povprečna višina doline reke Kolpe komaj 120 m, Krške doline onstran pa 150 m. Povzpeli smo se najmanj za 600 m. Koder je pogled odprt doli po hrvatskih ravninah, seže oko v daljno Bosno in do robov sinje Dalmacije ter se izgublja v nedogledu posavskih megla. In vse, kar oklepa ta mogočni obroč, je kot na dlani.

Cesta zapusti ozka polja in se stisne med drevje. Za Novim selom se spuščamo že navzdol. Skoro ob robu Gorjancev drdramo dalje. V nešteti ovinkih se rine cesta skozi gosto drevje med pečevjem in nad strmimi bregovi. Ovinki so tako ostri, da je potrebna največja previdnost. Vedno bolj divje, vedno bolj romantično! Užitek je taka vožnja!

Skozi vasico Poklek vozimo korakoma. Kočice in hišice kot povsod, na dvoriščih in ob cesti gnojišča, purani in umazane gosi in race se prosto izprehajajo, otroci se pode po vaški ulici, ki je obenem glavna cesta, ženske se prikazujejo pri oknih, da takoj spet izginejo, na oknih cvetoče fuksije in pelargonije, za živino krepki dečaki, žvižgajoč in vriskajoč. Nikjer sledu o modri krvi in kar naj bi bilo z njo v zvezi, in vendar so to baje sami baroni in baronice, potomci junakov, ki so si pred stoletji zaslužili to odlikovanje.

Mestoma vozimo tako rekoč po vrhu in uživamo razgled na obe strani v Kolpsko in Krško dolino, kot bi ju opazovali iz letala. V bližini gorski grebeni in soteske, čeri in zeleni pašniki, tam daleč vinogradi in globoko doli pisana naselja in svetli pas srebrnih rek, na obzorju spet krivoljasta črta štajerskih in hrvatskih gora. Cesta pa se vije in zvija, da je strah in veselje. Na vsej dolgi poti srečamo v tej gorski samoti le nekaj ljudi. Pa tudi sami dve ženski. Sta pač Uskokinji, koga bi se bali!

Dosti je šlo že navzdol, ko smo se ognili kopasti Grandovici ter v velikem loku zavili na poslednjo žumberško postojanko, na lepo Stojdrago. Obkrožiti je treba cerkveni griček in skoraj v polnem kotu se približamo božjemu hramu od nasprotne strani. Cesta je izpeljana resnično sijajno! Stojdraga je širšem slovenskemu občinstvu kaj malo znana. Tudi Gorjanci so večini tam le še pojem. In vendar so

najlepši njihovi predeli baš tam. Na hrvatsko stran se od tod ne vidi več, zakrivajo jo poslednji gorjanski izrastki, košati in bujni. V vsej lepoti pa se pred nami razgalja Krška dolina, Krško polje. Majhna vzboklina, pa se že kažejo dolenske gorice s pisanimi zidanicami in sivimi hramčki, ki se nadaljujejo onstran Save proti Pišecam, valovito gričevje pa se vleče do Donačke gore in Pohorja ter čez Kum do belih Kamniških planin in razoranih Alp. Pod nogami se skriva Krka in ob njej Kostanjevica in Brežice, svetlika pa se Sava s svojimi obrežnimi naselji.

Tod gori žive Uskoki že polnih štiri sto let. Zdaj se postavijo z lepo župno cerkvijo. Stoji vrh griča, vidna daleč naokoli. Krog nje in pod njo vse lepo urejeno kot v izbranem parku. Bela cesta in pota in stezice, klopi in mize. Župnišče je obenem planinski dom, zakaj Stojdraga je postojanka hrvatskega planinskega društva in ena najbolj uvaževanih izletišč zagrebškega avtokluba. Takoj za cerkvijo se spenja Grandovica, 668 m, ki napaja Stojdrago z bistro studenčnico, napejlano v vas. Preprosto pokopališče se naslanja na brdo, velik lesen križ ga očituje. Od tam je prelep pogled na vasico, ločeno od cerkve in župnišča, a vse tako ljubko in slikovito.

Pa stopimo spet nazaj pred planinski dom in pridružimo se občudovalcem žumberškega kola, ki slikovito valovi med cvetjem in zelenjem ob zvoku kolarske popevke:

»Izvor-voda izvirala
iz studenca studenoga,
iz kamena kamenoga.
Na njoj pije konj zelenko,
na sedlu mu zapisano:
Sveti Petar i Nikola
i Ivanu Krstitelju,
koji krsti svako drvee,
samo ne će topolova,
koje trepti usred ljeta,
usred ljeta sve bez vljetra.«

Iz dolnje Krške doline oziroma od sotočja Krke in Save je več lahkih in kratkih dostopov na to sijajno izletno točko, ki s svojimi 520 m višine nadkriljuje glede bogatega razgleda in udobja vso bližnjo in daljno okolico.

Iz Brežic vodi gori markirana pot čez Krško vas—Vel. Malence—Globočice in Kamence. Med Brežicami in Kostanjevico leži ob glavni cesti velika vas Cerklje. To je prav posebno prikladno izhodišče za obisk Stojdrage. Mimogrede se izletnik lahko okoplje v bližnjih Bušehih toplicah, potem pa stopi med hostami in vinogradi in po travnikih po bregu navzgor do vasicc Izvir, ki čepi na hribu blizu gorskega roba; še kratek skok čez Kamence, pa je v Stojdragi.

Nazaj grede lahko pri Izviru zaviješ proti zahodu in kaj kmalu se znajdeš sredi bujnega trtja slovite Gadove peči, ki rodi najboljši cviček. Gadova peč nad Sv. Križem pri Kostanjevici ni kaj posebno velika gorica; če bi pa bil ves cviček, ki pod njenim imenom kroži po deželi, res od tam, bi morala biti Gadova peč prostrana in zajetna

kot Gorjanci. Na Gadovi peči imajo svoje vinograde tudi mnogi Žumberčani, njeni bližnji sosedi. Sestopiš lahko v Sv. Križ ali v Kostanjevico ali pa spet v Bušečo vas, kjer se okrepiš z novo kopeljo, potem pa lahkih nog proti domu. Seveda, če se na Gadovi peči ne zamudiš predolgo!

Tudi mi se že nekam dolgo vrtimo okoli Stojdrage, zato mislimo na slovo, ki bo obenem slovo od tajinstvenega Žumberka in njegovih edinstvenih prebivalcev. Ozmimo se za avtom, izbira je velika, da pridejo vsaj v dolino! Če je bila že vožnja do Stojdrage slikovita, postaja nadalje z vsakim metrom močno se nagibajoče ceste vse bolj romantična, čudovita. Visoko gori drči avto, silna soteska zija tik pod cesto na desni. Stojdraški Osredak, nekdanja glažuta. Vrhovi in grebeni se vrste, soteska menjava vsak hip svojo podobo. Na njenem dnu pa šumi potok Bregana, ki je tudi prebrodil pol Žumberka od svojega rojstva tam na razvodju pod Zečakom, 797 m. Vedno bliže smo njegovim živahnim vodam, ki skakljajo in se premetavajo po razritem koritu ter drve čez skalnate stene, pokrite z zelenim mahom in obkrožene z vodnim rastlinjem, da prši rosa visoko v hladno ozračje in riše po njem mavrične trakove, ustvarjajoče nepozabne slike divje, nepotvorjene narave. Strme uživamo in skoraj ne vemo, kdaj smo iz divne soteske. Zdrami nas sonce ob savski strugi.

Vid Barlè, Novo mesto:

Gorjanski cvetnik

Nekje visoko gori na Gorjancih kipi črno pečevje. Med pečevjem se pa širi cvetnik, prav majhen vrtec, ves poln najlepših in najblagodušnejših rožic. To pečevje se težko najde, še težje pa se pride čezenj v čudoviti vrtec. In to je dobro. Kdor koli je še zablodil v cvetnik, zamaknila in prevzela ga je krasota in dišava rožic tako neskončno, da je nehal misliti na jed in pijačo, na spanje in tudi na povratek...

Janez Trdina.

Rastlinstvo Gorjancev je žal le še premalo raziskano. Gorjanci se razprostirajo na ogromnem prostoru. Tu so še predeli, kamor redko stopi človeška noga in kjer sekira še ni pela svoje smrtno pesmi. Naš domačin, profesor Seidl, bi nam gotovo lahko razodel veliko skrivnosti, ki jih krijejo Gorjanci, saj jih je pridno obiskoval. Vendar se ta učenjak kraj ogromnega znanstvenega dela, ki je bilo posvečeno vsem panogam naravoslovja, seveda ni mogel zanimati samo za Gorjance in tudi ni utegnil napisati vsega, kar o njih ve. Za profesorjem Seidlom pa menda ni bilo slovenskega strokovnjaka, ki bi se natančneje posvetil raziskovanju Gorjancev. Nekoč sem pač pri Gospodični srečal

Lepi čoveljc

nekega profesorja s polno torbo rastlin; pa ta profesor je bil Hrvat. Tudi naša mladina vse premalo obiskuje Gorjance.

Da bi vam opisal vse botanične zanimivosti Gorjancev, tega ne premore moje pero. Za tako delo bi bilo treba strokovnjaka. Vendar vam bom skušal predstaviti vsaj nekaj zanimivih cvetlic, ki krasijo naše žal tako zapuščene in skromne Gorjance.

Gorjanci so prav blizu nas. Njihovo kraljestvo pričanja že takoj ob mirni in otožni Krki. Tu nas pozdravljajo že prvi gorjanski hribčki, ki se vrste drug za drugim, vedno višji in višji, vse do vasi Gabrije, od koder se vzdiguje glavni masiv, ki ga venča mogočni Trdinov vrh.

Prav blizu Novega mesta, od koder se bomo povzpeli na Gorjance, sameva mal hribček, kjer so svoj čas kopali pesek in gramož za potrebe mesta. Na malem prostoru je tukaj zbranih toliko lepih in plemenitih cvetlic, da so nad tem cvetličnim rajem strmeli celo najboljši poznavalci naše flore. Kruta usoda čaka ta cvetlični kotiček. Ob vznožju hribčka se že vrste skromne hišice. Strmine so deloma že preorane, na eni strani so zasadili iglavce in orehe. Kraj je kamenit in peščen, pokriva ga le bore malo zemlje, ki pa vendar nudi svoje gostoljubje mnogim cvetlicam. Tu je raj orhidej in drugih znamenitih cvetlic. Prve med njimi, ki pokažejo svoje kimaste, zvončaste cvetiče so kosmatinci (*Anemone nigricans*). Na Gorenjskem jim pravijo tudi ciganki, saj so res nekako zagorele, temno vijoličaste barve, pa kosmati in kodravi kakor ciganki. Dolgo oživljajo okolico s svojimi plodnimi glavicami. Plodovi so oreški, ki so na eni strani zašiljeni, na drugi pa imajo pričvrščeno spiralno, z dlačicami poraslo pero. Zato jih veter kaj lahko raznaša daleč okoli. Ko padejo na zemljo, se vjamajo na svoj koničasti del. Spiralno pero se pod vplivom vlage vrti kakor sveder in orešek počasi zgine v zemljo, pero pa odpade, ker je izpolnilo svojo nalogo. Kmalu za kosmatincem pokažejo svoje cvetne glavice navadna dišeča mošnjica (*Orchis morio*) in njena sestra klobčasta mošnjica (*Orchis globosa*), ki spreminjata svoje barve v vseh otenkih. Na vzhodni strani hribčka se pojavlja čudovita *Ophrys aranifera*. Po nekod jo imenujejo kozica, račica, stolček božji, čebelca. Če pa bi se ravnali po latinskem imenu »*aranifera*«, bi jo krstili za pajka, saj so njeni cveti tudi zelo podobni debelemu rjavemu pajku. Na zahodni strani pa se pojavlja sorodnica »*muha*« (*Ophrys muscifera*), ki je pa že bolj redka. V okolici Ribnice jo imenujejo »*farovski pes(e)ki*«. Njeni cvetiči so podobni mirujočim rjavim muham. Vse te orhideje še po večini cveto, ko se med njimi pojavi mišja kukavica (*Gymnadenia conopea*), v Kranjski gori ji pravijo »*kočijica*«, ker so njeni cvetki menda podobni temu vozilu, v Dobrni jo pa imenujejo pukovca. Ta visoka kukavica nosi vitek cvetni klas. Kraj nje vzklije nežni in drobní ogoreleček (*Orchis ustulata*), imenovan tako, ker so gornji nerazviti cvetiči temne, ogorele barve. Med zadnjimi kukavicami pa se pojavlja prekrasni živordeči pilovec (*Anacamptis pyramidalis*), v Borovljah na Koroškem ga imenujejo »*katree*«, v Dobrni pa »*žganček*«, ker je njegov cvet kakor obžgan, ko se začne sušiti. Pod hribčkom v senčnatem in vlažnem gozdiču pa srečamo bledozeleni muhovnik (*Listera ovata*); ima zares podobo

muhovnika, ki so se na njem ujele male, zelenkaste muhe. Tu cvete tudi prekrasni, rumenkastobeli, blagodišeči vimenjak (*Platanthera bifolia*), čegar gomolji so podobni vimenu, blizu njega v gnilem, trohnečem tlu pa uspeva rjava »brezkrvna« gnezdovica (*Neottia nidus avis*), imenovana tako, ker so ji obilne korenine prepletene kakor gnezdo. Gnezdovica je gniloživka, ki kakor gobe ne živi od svojega dela, temveč od snovi, ki nastajajo pri trohnenju smrekovih iglic. Zato tudi nima ne zelenila ne pravih listov, ker jih ne potrebuje. Vsa je rjava in njeni cveti so brezbarvni.

Kdo bi naštel vse cvetlice, ki vse poletje do pozne jeseni krasijo ta mali cvetlični vrtiček. Od redkih cvetlic bi navedel samo še rumeni lan (*Linum flavum*), krasen, temnozelen grmič z obilnimi, velikimi rumenimi cveti. Prenešen v skalnjak nam prinaša veliko veselja s svojim neumornim cvetenjem. Tu se prav rad tudi sam zaseje.

Pa zapustimo sedaj naš prijazni hribček in napotimo se na precej dolgo pot proti Gorjancem. Večina že imenovanih orhidej nas spremlja vse do cilja. Med potjo pa se jim pridružijo še druge, redkejšje orhideje. Takoj ob stezi, ki nas vodi iz Žabje vasi skozi gozd proti Sv. Joštu, bomo našli na malem prostorčku celo naselbino redke *Orchis purpurea* (*fusca*). Nekaj teh prekrasnih kukavic živi tudi na peščenih strminah nad vasjo Rožni dol v Kočevskih hribih. Debeli gomolji te prekrasne škrlatne orhideje leže globoko v zemlji črnici in v apnenem pesku, da je težko priti do njih.

Pri vasi Sv. Jošt, od koder se nam odpre prekrasen razgled po vseh Gorjancih, pridemo na cesto, ki se vije skozi prijetne gozdčice, vinograde in pašnike do vasi Gabrje. Naše oko privlači nova kukavica, nizka bledorumen *Orchis pallens*, ki se najraje naseli na pobočjih ob cestah in stezah.

Prihajamo vse bližje in bližje glavnemu masivu Gorjancev. Spustiti se moramo še globoko doli v dolino vasi Gabrje, od tod pa pričenja glavni vzpon. Danes zapustimo običajno stezo, ki vodi od Gabrja naravnost gori h Gospodični, pa se napotimo po malo daljši, vendar bolj zložni stezi preko Jugorja. Na tem potu leži več prostраниh košenic, ki nas kot ljubitelje cvetlic bolj privlačijo kakor gozd. Gozdne gorjanske tišine se bomo itak še naužili, ko pridemo do Gospodične.

Kmalu smo na košenicah, od koder se nam odpira prekrasen razgled na Dolenjsko. Skoraj vse orhideje, ki smo jih do sedaj srečali, tekmujejo tudi tukaj med seboj v barvah, ki so tudi še bolj žive in pestre kakor nižje doli, saj so bližje izvoru vsega življenja, nebeškemu soncu. Pa tudi nove orhideje bomo tukaj spoznali. Tamle ona rumena nas vabi k sebi, da se spoznamo z njo. Ker prijetno diši po bezgovem cvetu, jo imenujemo bezgovica (*Orchis sambucina*). Kraj nje nas pozdravlja druga kukavica, ki je popolnoma enaka prvi; tudi ona diši po bezgu. Barva se ji spreminja v vseh odtenkih rožinega cveta. Tudi ta orhideja se imenuje latinsko *Orchis sambucina*. Kraj nje vzdiguje svoje ponosne, visoke cvetne klase kukavičnik (*Orchis mascula*). Ne vem, kdo in zakaj jo je krstil tako. Tudi ona se spreminja v vseh

rožnih barvah. Nedaleč od tod cvete pegasta kukavica (*Orchis maculata*), ki ji je listje okrašeno s temnimi lisami. Prekrasno in nežno je njeno cvetje. V gosti travi bomo težko zapazili skromni volčji jezik (*Coeloglossum viride*), ki ima blede cvetiče, ki šele pod povečalom odkrivajo svojo lepoto in skrivnosti. Tudi čudovito splavko (*Limodorum abortivum*) bi morali tukaj najti, saj raste baje na košenicah nad Rožnim dolom. Vendar se mi še ni posrečilo odkriti jo na gorjanskih košenicah. Pri nas je zelo redka. Pač pa je tam v travi še ena neznanka. Na visokem stebelu se ziblje mala cvetna glavica, ki ima iste male cvetiče kakor *Orchis globosa*. Naš izvrstni praktični poznavalec flore, Franjo Juvan, upravitelj botaničnega vrta v Ljubljani, mi je zatrjeval, da je to varieteteta *Orchis globosa*.

Cilenšek opisuje nekatere kukavice v svoji odlični knjigi »Naše škodljive rastline«. Tam pravi: »Kukavica sama na sebi ni napačna rastlina in tudi nekatere sorodnice moramo prištevati našim najlepšim cvetkam. Škodljive so le, ker jemljejo prostor in živež travam. Kadar pa pride košnja, jih ni več nikjer, zvene so, spomladi pa se spet šopirijo na istem mestu.« Cilenšek gotovo ni sovražil kukavic, ker pa je bil natančen, jih je prišteval škodljivim rastlinam. Kmet jih mogoče res ni vesel, ker s svojimi pritalnimi listi dušijo koristne trave, s svojimi gomolji pa jim odvzemajo hrano. Ljubitelj cvetlic pa bi gotovo zelo pogrešal te najplemenitejše cvetlice naših travnikov. V Perziji in Turčiji, pa tudi v Srbiji in Bosni suše in drobe gomolje kukavic. V prah zdrobljeni gomolji pridejo v promet pod imenom »salep« kot zdravilno in redilno sredstvo za otroke. V Bosni pripravljajo iz salepa sluzasto hladilno pijačo. Prodajalec te pijače se imenuje »salepdžija«. Valvazor opisuje na dolgo in široko čudovito moč kukavice, ki jih imenuje »cepetec«.

Tudi družina sviščevk (*Gentianaceae*) je poslala nekaj svojih članic na gorjanske košenice. Tu sicer ne bomo našli plemenitih visokoplaninskih sviščev, »lecianov«, kakor jih imenujejo naši kmetje. Vendar se našim gorjanskim »lecianom« ni treba sramovati pred svojimi sorodniki z visokih planin. V prekrasni nebeškosinji barvi lahko tekmujejo z njimi ali jih pa mogoče še presegajo. V jeseni pa nas na naših sprehodih po novomeški okolici povsod spremlja prekrasni modri svečnik ali svečinje (*Gentiana asclepiadea*); njegovi veliki modri zvončasti cveti so nanizani na vitkih steblih kakor svečice na svečniku.

Preden zapustimo košenice nad Jugorjem, moramo obiskati še dve prekrasni cvetlici iz rodu lilij. To sta zlati klobuk (*Lilium martagon*) in pa zlato jabolko (*Lilium carnolicum*). Prvo bomo našli že v bližnji okolici Novega mesta. Spremlja nas pa vse gori na vrh Gorjancev. Druga zlatorumena lilija pa ljubi le visokogorske košenice. Prav redka je že in bojim se zanjo, saj je bila včasih, ko sem še kot dijak obiskoval gorjanske košenice, bolj pogosta.

Že smo blizu Gospodične, tega znamenitega, hladnega studenca, dobro znanega vsakomur, ki je čital Trdinove klasične spise. Stopimo v gozd in pohitimo, ker do Sv. Miklavža je še precej daleč. Prijeten,

Foto
Pirnat V.

Zavelišče SPD pri Gospodični

osvežujoč in vlažen zrak nas objame. Tu je kraljestvo Gospodične. Vlaga, ki jo širi studenec, poživilja cel roj cvetlic. Od orhidej bomo tukaj srečali močvirnico ali malperžice (Sv. Jošt) (*Epipactis latifolia* in *atropurpurea*). Prva ne diši, druga pa širi prijeten duh po vaniliji. Cveti niso razkošno pobarvani, saj živita obe v hladni senci, zato pa nudita obilo medu raznim žuželkam.

Gospodično je treba obiskati spomladi. Takrat so vsa tla pokrita s prekrasnim cvetjem. Pomladanska torilnica (*Omphalodes verna*) razstila tukaj svoje modre preproge. Odtirgaš cvetke, a takoj se ti osuje venček in v roki ti ostane le zeleni del cvetlice. Torilnica je bližnji sorodnik potočnice. V okolici Gospodične sicer ne bomo našli ključavnice (*Narcissus angustifolius*), ki se je čudovito bujno razrastla po Golici, zato pa bomo tu odkrili nešteto drugih cvetlic, ki po svoji lepoti ne zaostajajo za ključavnicami. Tla so spomladi pokrita z raznimi veternicami (*Anemone*). Hrvati jim pravijo »šumarice«. Zvončkov (*Galanthus nivalis*) ni tukaj. Namesto njih pa razveseljujejo naše oči s svojimi velikimi zvončki trume noric ali kronic (*Leucojum vernum*). Mali zvonček prebiva bolj v nižavah, v višjih legah ga zamenjuje norica. Obeh pa ne bomo nikoli našli na istem prostoru. Ob bregovih malega potočka, ki se je razvil iz Gospodične, se razbohota beli repuh (*Petasites albus*). Spomladi vidimo le njegove belkaste cvetne klase, kasneje šele se razvijejo njegovi orjaški, do 60 cm široki listi. Navadni repuh (*Petasites hybridus*) raste navadno nižje doli. Ima pa še večje liste od belega repuha. Na košenicah okoli Gospodične najdemo spomladi tudi nežno nunko ali beli žefran (*Crocus albiflorus*), ki ima dokaj manjši cvet kakor njegov sorodnik, navadni spomladanski žefran, ki krasi travnike in gozdove v okolici Novega mesta. Višje gori nad Gospodično, v preperelem listju, žive bohotni bledordeči pete-

linčki ali votli koren (*Corydalis cava*), ki imajo kot jajce velik votel koren. Hrvati ga zato imenujejo »šupaljka«. V nižavah ga nadomeštujejo navadni petelinčki (*Corydalis solida*). Tudi smrdljivi čemaž ali medvedji česen (*Allium ursinum*) bomo našli tukaj. Ni treba, da ga primeš v roko, če le stopiš nanj, ti bo pošteno zasmrdel pod nos. Tolaži nas pa s svojimi krasnimi, belimi cveti. V društvu petelinčkov srečamo kar tri sestrice konopnice. Najbolj pogosta in krasna je *Cardamine bulbifera*, ki nas s svojimi bledordečkastimi cveti spominja na znano travniško penušo. V listnih pazduhah nosi temnovijoličaste čebulice, ki kasneje odpadejo; iz njih se razvijejo nove rastlinice. Tej rastlini sta malo podobni ostali dve konopnici. Prvo imenujemo deveterolistna konopnica (*Cardamine enneaphylla*), drugo pa mnogolistna konopnica (*Cardamine polyphylla*). Obe se razlikujeta le po številu listov, ker so jim belorumeni cvetlički skoraj enaki. Konopnice imajo zelo zanimiv plod, ki ga imenujemo lusk. Sestoji iz dveh dolgih, plodnih listov, ki imata v sebi posebno velike in zelo napete celice. Ako se zrelega plodu samo rahlo dotakneš, se bliskovito in s pokom odpre in semena zlete daleč okoli, v rokah pa ti ostane prazen lusk. Višje gori v Gorjancih, v skalah in ob vznožju orjaških bukev boš našel še trolistno konopnico (*Cardamine trifolia*), ki pa je ostalim konopnicam prav malo podobna. Dišečo šmarnico (*Convallaria majalis*) lahko najdeš povsod v naših gozdovih, na Gorjancih pa srečamo še njeno sorodnico, osojnico ali senčnico (*Majanthemum bifolium*), ki ima na tankem stebelcu le dva srčasta lista, v vrhu pa grozdič nežnega bellega, duhtečega cvetja.

Še mnogo zanimivih cvetlic bi lahko poiskali v okolici Gospodične, vendar čas je, da krenemo naprej proti Sv. Miklavžu. Ob stezi vidimo mnogo nizkih grmičev, ki so jim spomladi še gole vejice pokrite s prekrasnimi rožnordečimi cveti. To je navadni volčin (*Daphne mezereum*), ki ga Hrvati imenujejo tudi »svatovac«, ker se svati kitijo z njim. Lepi temnozeleni listi se razvijejo šele pozneje. V jeseni pa se grmič okraši s krasnimi rdečimi jagodami. Ves grmič je hudo strupen. Tudi lovorolistni volčin (*Daphne laureola*) bi utegnil rasti tukaj, saj sem ga v sosednih Kočevskih hribih pogosto našel.

Steza se počasi in položno vzdiguje. Tu in tam leži ob poti skala, pokrita s klinastolistnim krečem (*Saxifraga cuneifolia*). Pridemo do divje zaraščene poseke. Tu so nekoč rastle orjaške bukve. Pa so v globoki zaseki nad Dolžem zgradili tovarno in počasi v bolj pristopne kraje napeljali celo mrežo tirov, posekali orjake in jih odpeljali v tovarno. Narava pa se je uprla človeški razdejalni sili in nekega dne so ugasnili ognji v tovarni. Poseke imajo svojo bogato in pestro floro. Tukaj bijejo raznovrstne rastline krut boj za obstanek. Človek je sicer kaj hitro dokončal svoj uničevalni posel. V eni sami zimi so padle ogromne bukve. Prišla je pomlad, s pomladjo pa toplo sonce. Rastline so kakor vsako pomlad pognale svoje bujne lističe, toda blagodejna senca in vlaga, ki sta vladali še prejšnje leto, sta izginili. Sonce je pripekalo vse huje in huje. Kar ni izsušilo sonce, je uničil veter. Dišeča perla (*Asperula odorata*), ki je v gostih

šopih pokrivala vlažna gozdna tla, je bila hitro požgana, z njo tudi vse ostale nežne gozdne cvetke. Razni, prej bujni mahovi so se sedaj zdrobili in spremenili v prah. Vendar zemlja je plodna. Veter in živali skrbе, da ne ostane gola in pusta. Že drugo leto so tla gosto pokrita z jagodnjakom. V kratkem času nabereš na enem samem prostoru poln kozolj sladkih jagod. Misliš si: moram si dobro zapomniti ta kraj, drugo leto pridem zopet na obilno bero in še prijatelje bom povabil. Ko pa prideš prihodnje leto na isti prostor, je že vse spremenjeno. Kje so vendar jagode, saj sem jih nabiral ravno pri tem štoru! Jagodnjak je zginil in moral prepustiti svoje mesto drugim rastlinam, ki so močnejše in so prerastle in zadušile šibkejšе rastline. Ko te čez leta pot zopet zanese v ta kraj, boš našel zopet vse spremenjeno. Nekoč je vodila tod prijetna steza na Trdinov vrh. Tudi danes bi hotel kreniti po tej poti. Spočetka še gre nekako. Toda že se je preko steze izplazila bodeča robida, ki se tako neprijetno oteplje okoli golih kolen. Medtem te je pa že tudi opekla po licu žgoča kopriva. Steze ni več. Prerastle so jo koprive, robide, preklete divje rože, bodeče neže, turki, vražji strici in dedi in kakor se že imenujejo vsi ti nadležneži. Čuvaj se posek, zgubil se boš kaj hitro in ne boš mogel niti naprej niti nazaj. Po dolgem boju se boš moral vrniti ves krvav in opečen, od koder si prišel. Vendar poseka ne nudi svojega gostoljubja samo bodljikavim vitezom, tu žive tudi bolj ponižne, včasih tudi prekrasne cvetlice. Med njimi se odlikuje s svojo krasoto vitki vrbovec (*Chamaenerion angustifolium*), ki tvori cele naselbine. Njegove korenine delajo pod zemljo dolge poganjke, iz katerih se razvijejo visoka stebila, porasla z ozkimi listi, ki so zelo podobni vrbovim. Vsako steblo pa nosi na vrhu dolg klas prelepih bakrenordečih cvetov. Kraj vrbovca se razbohote posebno na pogoriščih cele skupine lučnikov ali papeževih sveč (*Verbascum*), s krasnimi zlatorumenimi cveti. Malo dalje nas pozdravlja blagodišeča dobra misel (*Origanum vulgare*), kraj nje pa močno strupeni, vendar v zdravilstvu tako potrebni naprstec (*Digitalis ambigua*). K skalovju se je stisnil teloh ali kurji slep (*Helleborus niger*), katerega bele cvete prineso kmetice že o božiču na trg. Vrste se še razne zvončnice, med njimi *Campanula trachelium* z velikimi cveti in raskavimi listi, razne kobulnice, zdravilna špajka (*Valeriana*), košati dežen (*Heracleum spondylium*) in drugi orjaki naše flore. Vse te rastline imajo veliko sorodnikov, ki jih srečujemo po posekah in ruševinah. Kdo bi vse poznal in naštel!

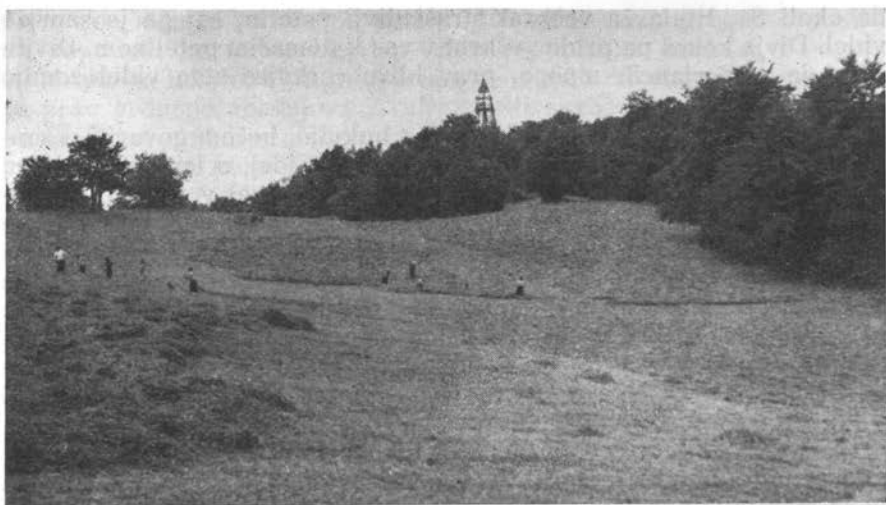
Čas hiti. Zapustimo poseko, saj nas čaka še mnogo zanimivosti, preden pridemo do prijazne cerkvice Sv. Miklavža. Ob stezi moramo paziti, da ne zgrešimo zanimive nedotike (*Impatiens nollii tangere*), ki je sorodnica vrtnih cvetlic, znanih pod imenom balzamine. Zelo nežna rastlina je to, visoka do 1 metra. Pod zaščito listov visi na tenki nitki prekrasen rumen cvet. Zanimiv je plod, ki ima pet predalov. Ko dozori, se ga je treba le dotakniti, pa se mahoma odpre, semena pa zlete na vse strani.

Marsikatero cvetko bomo še odkrili na potu proti Sv. Miklavžu. Marsikatero že poznamo, čudimo se le, da je tukaj kar orjaško razvita v primeri z njenimi sesticami iz nižave. Pod vplivom dobre hrane,

ostrega in vlažnega gorskega zraka uspevajo tukaj rastline bohotno; včasih misliš, da imaš pred seboj neko novo rastlino.

Tako razmišljujoč pridemo do razpotja, kjer opazimo skalo, imenovano »Krvavi kamen«, ker ima na sebi neke rdeče lise. Uberemo pot na levo. Kmalu se pred nami zopet razprostre košenica, ki ji sledi druga. Smo blizu Sv. Miklavža. Na teh vlažnih košenicah odkrijemo še eno, pri nas redko kukavico, *Gymnadenia albida*. Ta nežna orhideja je odeta z malimi belimi cvetki, zato jo je težko izslediti v travi. Stopamo po mehki stezi, kraj nje raste skromna, vendar zanimiva rastlina: plahtica, hribska resa, plašček device Marije (*Alchemilla*). Listi te rastline so krpasto razdeljeni, podobni razprostrtemu ženskemu plašču. Vsako jutro najdemo na dnu lista veliko, blestečo kapljo vode. Ta kaplja pa ni rosa, temveč jo je rastlina iztisnila skozi male odprtine na robu lista. Zato tudi lahko opazimo, da je rob lista večkrat kakor posut z biseri. Rastline dnevno iz svojih listov oddajajo v ozračje vodo, ki so jo izsrkale skupaj z redilnimi snovmi iz zemlje. Bukov gozd v površini enega hektarja vrne ozračju do 30.000 litrov vode na dan. Iz tega lahko sklepamo, kako veliko nalogo izvršujejo gozdovi in rastlinstvo sploh. Skrbe za dovoljno vlago v ozračju, ki se v obliki dežja vrača zopet v zemljo. Kako težke posledice nastanejo za kraje, kjer ljudje brezobzirno uničujejo gozdove! Rodovitnost zemlje slabi vedno bolj in bolj. Plodna polja se kaj hitro spremenijo v puščave. O tem bi lahko še dolgo razmišljali in govorili, pa nas že nove cvetlice vabijo k sebi, da pozabimo na dež, ki naj bi nam prizanesel vsaj za danes.

Po kratkem vzponu se nahajamo na prostornih košenicah, ki se razprostirajo daleč naokoli. Iz daljave nas že pozdravlja stolp cerkvice Sv. Miklavža. Iz grma nas gleda zlato jabolko, iz košenice nam kimajo prekrasni klobučki (kranjske lilije). Tamle se lesketajo modre zvezdice svišča. Danes po teh košenicah ne raste bujna trava. Ko sem kot dijak obiskoval Gorjance, mi je divna in bujna flora segala preko glave. Ogromne kobilnice so v društvu drugih cvetlic živele tukaj svoje mirno in nemoteno življenje. Po njihovih razsežnih kobiljih in cvetih so v žarkem soncu vrveli različni gorski hrošči, muhe, ose, čebelice in kobilice. Krasni metulji so se zibali na dišečih, z medom obloženih cvetih. Še preden si prišel na košenico, si že od daleč slišal to čudno pesem gorjanskih košenic. Danes raste tu le nizka trava, ki jo oživljajo skupine lilij, orhidej, sviščev in drugih cvetlic. Zelo so se spremenile košenice v nekaj desetletjih. Zakaj? Ne vem, če imam prav, vendar mislim, da je temu kriva kosa. Takrat najbrž še niso kosili košenic. Gorjanski kmetje so imeli v izobilju krme blizu svojih domov. Pa so se družine povečale in prišla je skrb za hrano. Preorali so travnike v okolici vasi in jih spremenili v polja, po krmu pa so začeli hoditi vse više in više gori na Gorjance. Tako so prišli tudi do košenic pri Sv. Miklavžu. Kosa se je oglasila in cvetlice so umirale pod njo. Seme se ni utegnilo razviti, zato so morale zginiti vse eno- in dveletne rastline ali pa so se umaknile na rob gozda, kjer jih kosa ne doseže. Ostala je le nizka trajna trava in cvetlice, ki imajo čebulice, gomolje ali trajne korenine. Te cvetlice cveto tudi še pred košnjo, zato lahko ohranijo svoje seme. Da jih danes ni več toliko,

Trdinov stolp vrh Sv. Jere

Foto Jereb Rudolf

bodo krivi najbrž razni hribolazci in njih otroci, ki trgajo in pulijo vse, kar vidijo. Cvetlice obesijo na nahrbtnike ali pa lomatajo z njimi v rokah. Ko pa vidijo, da so vse razbite in ovenele, jih vržejo v prvi obcestni jarek.

Na košenicah pri Gosposdični in Sv. Miklavžu cvete zdravilni kokičnik, zlatenica ali Sv. Antona roža (*Arnica montana* L.), ki jo bomo lahko spoznali po štirih pritalnih in dveh nasprotnih stebelnih listih.

V prijaznem pogovoru s cveticami smo končno prispeli do cerkvice. Tu se bomo vsedli, četudi ne čutimo utrujenosti, ki smo jo preganjali, ogledujoč in občudujoč cvetlice.

O cerkvi Sv. Miklavža piše Valvazor takole:

»Sv. Miklavž leži v Uskoškem pogorju. Iz te cerkve pospravijo vsakikrat po dokončani maši ves cerkveni ornat z zvonovi vred in ga odnesejo spravit v kakšno drugo cerkev; zato mora duhovnik, kadar pride zopet gori mašo brat, vedno tudi ves cerkveni in oltarni ornat in zvonove prinesiti s seboj. Tako postopajo zaradi dobre vere do sednjih Uskokov, ki bi pač ves ta nakit na svoj poznan mojstrski način pospravili, če ga ne bi duhovniki vsakikrat posebej shranili na varnem mestu. Po drugi strani pa so Uskoki tako preudarni in zaupljivi, da brez pomislekov priženejo ob slabem vremenu svoje kozje črede v to cerkev; isto lepo spoštljivost izkazujejo tudi cerkvi Sv. Jere.«

Kakor vidimo, Valvazor ni ravno preveč cenil starih gorjanskih doseljencev.

Sedaj se lahko malo okrepčamo. Pri Sv. Miklavžu je gostilna, ki je oskrbovana vse leto. Ako hočemo prenočiti, nas tukaj čaka dobra in čista postelja, pa se drugi dan po drugi poti lahko vrnemo. Danes pa lahko še obiščemo Trdinov vrh. (Gostilničar Hudoklin mi je pravil,

da okoli Sv. Miklavža večkrat straši divji petelin, saj ga je sam že videl. Divja kokoš pa pride večkrat v vas k domačim petelinom. Divjih svinj je v Gorjancih mnogo, prav blizu cerkvice sem videl zemljo vso razrito.)

Medtem ko počivamo pod orjaško bukvijo, hočem govoriti o kraljici gorjanskega cvetnika, o kraljici naših orhidej, o lepem čeveljčku (*Cypripedium calceolus*). Lahko bi ga tudi pokazal v naravi, saj dobro vem, kje bi ga našli, vendar bolje je, ako ga ne vidite, da vas ne prime strast in ga ne odtrgate ali še celo izrujete. Lepega čeveljčka je še veliko v Gorjancih in tudi v sosednjih Kočevskih hribih. Vem za skrita mesta, kjer v nebeškem miru v velikih skupinah raste in cvete ta kraljica orhidej. Kar hitro bi lahko nabral petdeset in več cvetov. Bilo ga je prej še več, saj so ga kmetice v košarah nosile na trg. Pri našale so pa tudi cele rastline s koreninami. Končno so se le našli ljudje, ki so opozorili oblasti, naj vendar prepovejo prodajo te cvetlice. Sreča je, da je lepi čeveljček po svojem listju zelo podoben čmeriki (*Veratrum album*). Obe rastlini večkrat najdemo na istem mestu, pa je že marsikdo namesto čeveljčka izruval in prinesel domov korenino čmerike. Dolgo sem zastonj iskal čeveljček po Gorjancih. Prehodil sem pogorje vzdolž in poprek, pa nisem imel sreče. Moj brat je nekoč spremljal upravitelja botaničnega vrta Juvana po Gorjancih. Pripovedoval mu je, kako sem jaz zastonj iskal čeveljček po Gorjancih. Juvan se je samo nasmejal in dejal, da je čeveljček gotovo v Gorjancih, samo poiskati ga je treba znati. Hodila sta po običajni poti od Gospodične proti Sv. Miklavžu. Na enem mestu je Juvan obstal in dejal: »Če je kje, potem mora biti tukaj.« Zakoračil je v grmovje in kakih dvajset korakov od steze pokazal na skupino cvetočih čeveljčkov. Človek mora pač umeti čitati v knjigi prirode.

Čeveljček nima kričečih barv, skromne, vendar skladne so njegove barve in oblika cveta je čudovita. Cvet sestoji iz petih listov, eden njih ima obliko rumene cokle, ki je globoko izdolbena. Na dnu cokle so dlačice, ki izločajo med. Tri pota vodijo v cvet. Dva ozka ob vsaki strani močnega pestiča in pa en večji vhod v sredini pred pestičem. Seveda si bo vsak izbral ono pot do medu, ki je najlažja. Stene čeveljčka so tukaj lepo upognjene navzdol in gladke. Kar prijetno je zdrseti po njih doli do sladkega medu. Čeveljčke obiskujejo čebelice iz rodu *Andrenae*. Žuželka se do sita nasrka sladkega medu, ko pa je treba misliti na povratek, ni izhoda. Ona velika vrata so kaj prikladna za pristop v čeveljček, ko pa želiš ven, ti prehod branijo upognjene, gladke stene. Živalca jezno, pa tudi s strahom teka po golidi, končno vendar spozna, da se mora preriti skozi malo odprtino desno ali levo do pestiča. S težavo se pregnete skozi, s tem pa je že tudi izpolnila svojo nalogo, ker se je obdrgnila ob prašnik in sprejela na svoje dlačice obilno cvetnega prahu. Hkrati se je obrisala ob pestič, ki je pobral z nje cvetni prah, prinesen z druge rastline. Cvetlica se je dobrodušno poigrala z živalco, ko ji je ponudila sladkega medu, potem pa jo pustila malo plesati, preden je našla skriven izhod iz cveta. Žuželkam, ki so večje od čebelice, pa se ta na videz mirna in krotka cvetlica kruto maščuje za vdor v njen cvet. Žuželka z lahkoto

pride do medu in se tam po mili volji posladka. Ko pa prične misliti na povratek, ne najde izhoda. Vrata so preozka in živalca pogine od strahu in lakote. V tujih deželah rastejo še okrutnejše cvetlice, ki se prav grdo pozabavajo z živalcami, ki skrbе za njihov obstanek. Najprej jim ponudijo medu, potem pa jih ubijejo, polomijo jim noge in krila ali celo utope. To so demoni v rastlinstvu.

Lepi čevlčček je čudovito delo prirode. Zaradi redkosti je v vseh kulturnih zemljah pod zaščito. Pri nas v Gorjancih ga je še dovolj na težko pristopnih in redko obiskovanih prostorih. Ščitimo ga tudi mi! Ako boš kdaj imel srečo, da ga slučajno najdeš, pozdravi pobožno njegov skromni cvet in pusti ga, da v miru živi in izpolnjuje nalogo, ki mu jo je namenila priroda.

Tudi dlakavi sleč (*Rhododendron hirsutum*), ponos visokih planin, še kraljuje v naših Gorjancih in tudi v sosednih črmošnjiških hribih. Na nekaterih mestih je lahko priti do njega in tu ga bodo prej ali slej uničili. V Gorjancih pa živi na strmем skalovju in je potrebna plezalska oprema, da se pride do njega. Tam bo najbrž še stoletja sameval in zaljšal strmoglave pečine. Na teh pečinah so se pred leti pojavile celo divje koze. Zanje so kaj hitro zvedeli junaški lovci. Napravili so hajko in ubili dve kozi, tretjo žival, menda mladiča — pa celo ujeli. Zaprli so ga v hlev, od koder se mu je posrečilo zbežati. Nekaj dni pozneje se je pojavil na strmем skalovju nad Črmošnjicami. Dolgo pot je imela zbegana žival, pa tudi tukaj ni našla miru. Hitro so jo spazili in kmalu je lovski rog pozival junaško četo v boj. Ustrelili so tudi njo, pripovedovali so mi pozneje, da je bila živalca strahovito izmučena. Človeški sli pa je bilo zadoščeno.

Niže doli v polsenčnih gorjanskih gozdovih bomo našli še dve orhideji naglavki (*Cephalanthera longifolia* in *Cephalanthera alba*). Obe nosita mične rumenkastobebe cvetke. Tretja sestra, *Cephalanthera rubra*, z lepimi rdečimi cveti pa raste v črmošnjiških hribih.

Ko tako sedimo in počivamo, vam hočem naštet i še nekaj zanimivih cvetlic z gorjanskega cvetnika. Danes ne moremo vseh obiskati, če pa bomo pridno hodili v Gorjance, jih bomo gotovo prej ali slej srečali in spoznali.

Na gorjanskih košenicah pozneje v letu gotovo opazite prekrasno deteljo *Trifolium pannonicum* z orjaškimi zlatorumenimi cvetnimi glavicami. Uspeva rada tudi v vrtu, vendar njeni cveti v nižavi izgube svojo prekrasno barvo.

Orlica (*Aquilegia vulgaris*) živi že prav blizu Novega mesta, pa tudi visoko gori v Gorjancih, kjer je seveda še lepša kakor doli. Ima čudovite, v gotskem slogu zgrajene modre in velike cvete. Še lepši je orlicolistni talin ali solj (*Thalictrum aquilegifolium*), ki z nežnim modrikastim cvetjem že od daleč pozdravlja samotnega planinca.

V Bendirjevki, globoki soteski pod Sv. Miklavžem, raste edina rumeno cvetoča zvončnica *Campanula thyrsoidea*, ki je v naših krajih prav redka. Na prisojnih mestih v družbi pomladanske rese (*Erica carnea*) lahko najdeš prekrasno zimzeleno ramšelo (*Chamaebuxus alpestris*), ki jo krasi rumeni ali pa rdeči cveti. Pravijo ji tudi pete-

linčki. Borovnic (*Vaccinium myrtillus*) je dovolj v Gorjancih. Njene sočne črne jagode prinašajo kmetice v košarah na trg. Njeno sestrice, brusnico (*Vaccinium vitis idaea*) z rdečimi jagodami boš pa že težje našel; pa tudi ta raste v Gorjancih. Tudi okroglostno hruščico (*Pirola rotundifolia*) zaslediš v gozdu nad tovarno, če prideš tja ob pravem času. Spoznal jo boš po pritalnih, vedno zelenih, usnjatih in okroglih listih in po mičnih, belih, kimastih cvetih, združenih v grozd. Pazi, da je ne zamenjaš z navadno dišečo šmarnico.

Blizu Gospodične in tudi drugod raste širokolistna trdoleska, kapčevje, farške kapice (*Evonymus latifolia*), ki je mnogo lepša od njene nižavske sestrice, navadne trdoleske. Na nepristopnih skalah v Bendirjevki uspeva še nekaj starinskih tis, po njih se kraj menda imenuje Tisovec.

Nisem našteval cvetlic, ki jih itak že poznamo iz bližnje okolice Novega mesta, gotovo sem tudi prezrl marsikatero pristno gorjansko cvetlico, verjetno tudi mnogih še ne poznam ali nisem videl. Če hočeš spoznati vse botanične zanimivosti gorjanskega cvetnika, boš moral obiskovati Gorjance od rane spomladi do pozne jeseni. Moral boš prehoditi vse Gorjance vzdolž in povprek. Večina cvetlic, ki smo jih do sedaj spoznali, raste na dolenski strani. Zanimiva bo tudi flora onega dela Gorjancev, ki je obrnjen proti Hrvaški in Beli Krajini. Mogoče bi tam našli tudi prekrasni Blagajev volčin (*Daphne Blagayana*), kraljevo rožo, imenovano tako, ker je leta 1838. saksonski kralj Friderik Avgust II. obiskal Polhograjske gore, da vidi to krasotico.

Toda za danes hočemo končati, predolgo smo se že zamudili pri naših ljubih prijateljicah. Vihar, ki zdaj divja po svetu, se bo polegel, narodi si bodo zopet podali roko in se vrnili k skupnemu delu za boljšo bodočnost človeštva. Takrat nam bodo odprti zopet vsi naši cvetniki. Zopet bomo obiskovali naše mile cvetlice, spominjali se bomo že znanih nam cvetk, spoznavali pa bomo še tudi vedno nove in nove.

Dr. Brežnik Viktor:

Od Sv. Ožbalta do Sv. Miklavža

(Najlepši izlet na Gorjance.)

Planinec, ki hoče na Gorjance, mora predvsem premeniti svoje pojme o času in prostoru. Planine so stisnjene in visoke, Gorjanci pa ležijo na široki podstavi in ne dosežejo niti skromne višine 1200 m. Razdalje na Gorjancih so velike, velikih strmin pa je malo.

Prvo priliko za študij novih dimenzij nudi potniku vagon dolenske železnice. Čas se je raztegnil, za 70 km potrebuje vlak 2 uri in pol in malone na vsake 4 km je postaja. Zdi se, da so inženirji, ki so železnico gradili, že takrat slutili veliko nevarnost iz zraka in jo izgradili iz samih ovinkov. Igrača je dolenska železnica, pusta in dolgočasna — do predora pri Mirni peči. Na postaji, kjer se zasliši šum vode ob poštnem vagonu, je treba izstopiti. Novo mesto — težko dočakani konec vožnje. Lokomotiva pije vodo iz Krke za svojo na-

daljnjo pot čez Gorjance, ki pa turista ne zanima. Ona hoče na najlažji način priti čez gorovje in zato zavije daleč proč od krajev, kamor so navadno izletniki na Gorjance namenjeni.

Za postajo se odpre gledalcu z griča, ki ga meščani marof imenujejo, lepa panorama na Gorjance od njihovega začetka pri Brežicah do njihovega konca, kjer prehajajo ne daleč od 2 km dolgega železniškega predora v velikem, širokem sedlu v Kočevske hribe.

Gorjanci so dolgi 50 km, široki pa največ 20 km.*)

Pri Novem mestu ali bolje pri Št. Jerneju, 17 km po banovinski cesti od dolenske metropole v severovzhodni smeri proti Kostanjevici, se začne velika panonska nižina. Razgled z marofa to pove, ker se nahaja za griči pri Smolenji vasi prazen horizont. Desno od te praznine se vidi za prvimi višinami Gorjancev Sljeme pri Zagrebu, na levo pa pri čistem in lepem vremenu daleč zadaj kepa Ivančice pri Varaždinu. Že tu opazi gledalec, da ni videti nikjer ostrih oblik. Vsi hribi so lepo zaokroženi, pokrajina sama napravi vtis mehke sanjavnosti in mirnega ponosa. Tudi zrak je mnogo mehkejši kakor na Gorenjskem, ker je tu daleč do planin.

Zračna črta od železniške postaje v Novem mestu do glavnega vrha Gorjancev je celih 14 km dolga. Njej sledi čez vas Gaberje pot, po kateri hodijo izletniki iz Novega mesta na Gorjance, peš dobrih 5 ur. Dolga je ta pot in ne nudi turistu nič posebnega.

Mnogo lepša je pot na Gorjance iz Mokrega polja ali Št. Jerneja, kamor vozi poštni avtobus v smeri proti Kostanjevici. Od imenovanih vasi do podnožja Gorjancev je samo ena ura peš. Kjer se snideta obe poti, leži romantična vas Orehovica, še četrta ure naprej pa vas Cerov log tik pod Sv. Miklavžem (969 m). Kdor si hoče ogledati še stari znameniti grad Gracarjev turn (Tolsti vrh), mora izstopiti iz avtobusa na Mokrem polju in jo potem mahnti mimo graščine skozi vas Orehovico proti Cerovemu logu, od koder je do Sv. Miklavža dobri dve uri, od tam pa na vrh Sv. Jere (1181 m) eno uro. Ta pot na Gorjance je prikladna za domačine iz bližnje okolice in za prisiljene turiste — lesne trgovce.

Kdor pa ljubi naravo, kdor hoče cele ure uživati edinstveni razgled in spoznati Gorjance v njihovem najlepšem delu, naj začne svoj izlet v Št. Jerneju in gre za pleterskim samostanom skozi vas Javorovico mimo kapelice Sv. Ožbalta na Pirčev hrib (939 m), t. j. zapadni vrh gorskega kompleksa, ki se v predelu okoli Kostanjevice imenuje Opatova gora, in s Pirčevega hriba v velikem loku ob robu strmin ves čas v višini skoraj 1000 m do cerkvice in prenočišča pri Sv. Miklavžu. Ta pot je sicer dvakrat tako dolga kakor pot na Gorjance iz Št. Jerneja preko Cerovega loga, vendar vodi mimo dveh spomenikov iz davne slovenske preteklosti in po najlepšem delu Gorjancev z divnim razgledom na kranjsko stran; na poti Cerov log—Sv. Miklavž pa ni razgleda, ker vodi pot skozi gozd. Zračna razdalja iz Št. Jerneja do Sv. Miklavža je skoraj polovico krajša kakor iz Novega mesta do Sv. Miklavža.

*) Gorjanci so torej petkrat tako dolgi kot Kamniške planine, po višini pa jim ne segajo niti do polovice.

Torej na Gorjance iz Št. Jerneja.

Da leži Št. Jernej v ravnini, kjer se ne štedi s prostorom, priča že široka župna cerkev, kjer je župnikoval Primož Trubar l.1546/1547. Do Pleterij, kartuzijskega samostana, ki leži v kotlini ob vznožju Gorjancev, vodi skozi vas Šmarje polagoma navzgor 3km dolga, ozka, pa lepa cesta, ki zavije pred samostanom navzdol, tako da samostana iz Št. Jerneja ni videti. Kadar ob večernih urah sence poševno padajo, se vidi s ceste proti Kostanjevici grapa, kjer leži skrit samostan. Pleterje so velik samostan. Zid okoli samostana je 2600 m dolg in 3 do 4 m visok. Hodniki v pravokotniku glavne stavbe so dolgi 120 in 160 m. Samostan ima svoj lastni vodovod, ki ga napaja potok z Gorjancev in električno razsvetljavo. Tok so dobivali prej iz Velenja, sedaj pa menda iz Kočevja.

Zgodovina samostana je ozko povezana z zgodovino celjskih grofov. Današnji samostan so zgradili kartuzijani, ki so prišli iz Francije, leta 1904., skoraj na istem mestu, kjer je bil stari samostan, ki ga je ustanovil celjski grof Herman II. in ga dal sezidati v letih 1403 do 1406. Imel je zaradi turških napadov sedem stolpov in je bil zavarovan z jarkom, polnim vode. Od starega samostana stoji danes samo še del kleti, refektorij in krasna gotška cerkev, ki dela svojemu ustanovitelju vso čast. Vendar je prazna in ne služi svojemu namenu.

Kilometer desno od Pleterij, če se gleda v hrib, leži v dolini vasica Vratno v podnožju strmega griča, ki ga kmetje imenujejo Grad. Na vrhu tega griča je stal pred stoletji grad Sicherstein, ki je bil že za časa Valvazorja razvalina. Danes se v gozdu na vrhu griča komaj poznajo sledovi bivšega zidovja. Ta grad se v zgodovini prvič omenja leta 1147. Njegov lastnik Henrik pl. Sicherstein ga je leta 1374. prodal s celim posestvom Hermanu II., ki je dal v dolini zgraditi samostan za kartuzijane. V času reformacije in protireformacije je začel samostan propadati. Prešel je v jezuitske roke, ko je bil jezuitski red leta 1773. razpuščen, pa v državno in končno v privatno last. Propadlo pletersko posestvo so nato kupili kartuzijani in zgradili današnji samostan.

Takoj za samostanom se začenja hrib in gozd. Že tu se pokaže vsa značilna slika gorjanskih gozdov. Njihova barva je siva srebrnina. Na Gorjancih rastejo namreč skoraj same bukke, iglastega drevja je malo. Temnih jelovih in smrekovih gozdov na Gorjancih ni, zato so v splošnem gorovje svetle barve.

Najkrajša pot do vasi Javorovice je po stezi ob zidu na desni strani samostana, za samostanom pa je speljana do vasi vozna pot, tlakovana z velikimi kamni kakor turška kaldrma in speljana v nerodnih serpentinah. Pozna se ji, da je zgrajena v dobi tlačanstva. Po polurni hoji se pride iz gozda, še malo med sadovnjaki, pa evo vas Javorovica. Ima 13 hiš in šteje 100 prebivalcev. Hiše leže precej raztreseno, na mestu, ki bi se mu lahko reklo glavni trg, je postavljen vodovod s cementnim koritom za napajanje živine. Tik pod vasjo se začenja prva od sedmih košenic na dolgi poti do Sv. Miklavža. Ima obliko trikotja in je pri vasi 1 km široka, dolga pa dvakrat toliko in se v višino vedno bolj zožuje. Največja je od vseh košenic in je na

Grad Tolsti vrh z Opatovo goro v ozadju Foto Dr. V. Brežnik

spodnjem delu, kjer stoji vas, skoraj ravna. Izletniku, ki gleda nazaj v dolino, se zdi, da stoji na zeleni terasi in gleda na morje pod seboj. Redko se najde tako obsežen, prost in neoviran razgled kakor od vasi Javorovica. Od človeških naselbin se vidijo samo vasi Št. Jernej in Šmarje, vse drugo je skrito za hribi ali za zelenjem in je tako oddaljeno, da ima gledalec vtis samote in velike praznine. Za Št. Jernejem se vidi Krka in nje vijugasto korito lahko zasleduješ do Kostanjevice, ki pa ni vidna, ker jo zakriva pobočje hriba. Na levo se vidijo v daljavi obrisi Novega mesta in okolice ter kočevskih hribov. Med Krškim in Kostanjevico se razprostira ogromna Krakovska šuma. Vinji vrh nad Belo cerkvijo in hribi na drugem bregu Krke, ki so v dolini gospodovali nad obzorjem, so se skrili pred višjimi sosedi v ozadju, takisto griči v smeri proti Krškemu za zasavskim hribovjem. Iz strnjene vrste zasavskih hribov, ki zaključujejo obzorje, se dvigajo posamezni višji vrhovi kakor Bohor, Lisca in predvsem Kum, ki gospoduje s svojim širokim, kakor odbitim vrhom nad bližnjimi sosedi. Levo od Kuma pa se dvigajo Kamniške planine kakor beli biseri iznad zelenomodrega dolenjskega gričevja. Tuj svet za Dolenjca, ki hribov z golimi pečini ne pozna. Ves ta razgled spremlja še dobri dve uri turista, ki ga vodi pot po košenicah preko odprtega sveta.

Deset minut za vasjo Javorovica stoji sredi košenice par metrov od kolovoza, ki vodi v smeri proti vrhu in se polagoma izgublja v travi, kamenit, na pol porušen četverokot — razvalina lovske kapele sv. Ožbalta. Tudi njo so postavili celjski grofje v začetku 15. stoletja. Zgrajena je iz kamna in je 12 korakov dolga in 6 široka. Glavni,

menda edini oltar je gledal proti vzhodu. Za menzo, katere dolnji del je še ohranjen, ima zid kapelice obliko polkroga. Strop je ohranjen samo še nad oltarjem in ga lahko doseže palica v iztegnjeni roki. Skozi vhodna vrata se prerine samo po ena oseba, tako so ozka in nizka. Gornji del vhodnega okvira je iz svetlorjavega kamna in ima obliko narobe obrnjene, malo vtisnjene črke V. Torej gotski slog. Kapelica je morala biti precej temna, ker, po današnji podobi sodeč, razen dveh malih oken v bližini oltarja ni imela nobenih odprtín. Leseni kip sv. Ožbalta hranijo vaščani iz Javorovice in ga ne dajo iz rok, češ da je njihova lastnina.

Tako daleč od svetskega hrupa stojita na pobočju Gorjancev dva spomenika, ki so ju postavili naši pradedi v časih, ko Amerika še ni bila odkrita. Že samo zaradi njih je izlet na Gorjance čez Pleterje posebne vrednosti.

Na koncu košenice, kjer je steza izginila v gozdičku, ki deli prvo košenico od druge, pridrži od strani strmo navzgor iz doline potoka Kobile kolovozna pot, ki služi samo v eno smer. Po njej kmetje iz doline spravljajo s hribov seno in les.

Četrť ure hodiš ob robu druge košenice, prekoračiš gozdiček in že si na tretji košenici, ki obdaja vrh od treh strani, tako da je samo v smeri proti Kostanjevici poraščen. Kolovozna pot gre 20 m pod vrhom mimo njega in se nato na lepi visoki planoti počasi izgubi v travi.

Razgled s Pirčevega hriba je še lepši in obširnejši kakor z Javorovice. Predvsem potegneta nase pogled dva bližnja soseda, Sv. Miklavž in Sv. Jera, ker sta višja od Pirčevega hriba. Pred njima ležita dve globoko zasekani dolini potokov Kobile in Pendirjevke. Od tu vidi izletnik imenovana hriba od zadaj, če se vzame, da ju gleda iz Novega mesta od spredaj. Šele tu dobi izletnik vtis, da je na višini, ker vidi tik pod seboj hribe, ki so nižji, kar je na Gorjancih zaradi njihove razsežnosti in pomanjkanja predgorij redka stvar. Tu se šele vidi členovitost zemljišča kakor v planinah. Pet sto metrov pod gledalcem izvira potok Kobilica in kilometer za njim Pendirjevka, tik pod Sv. Miklavžem. Med obema potokoma, ki tečeta skoraj vzporedno v smeri proti Št. Jerneju, so strmi hribi in griči z nepreglednimi gozdovi. Struge potokov in pritokov so tako globoko zajedene, da šumenja vode ni slišati.

Zračna črta od tod do Sv. Miklavža znaša nekaj več kakor 4 km, pot za turista je pa mnogo daljša, ker vodi v polkrogu ob robu strmin — vedno v višini skoraj 1000 m — do cilja izleta, prenočišča pri Sv. Miklavžu. Ko se je namreč dvigala zemeljska skorja, je del med Pirčevim hribom in Sv. Miklavžem zdrknil v dolino in pustil za seboj strme robove, ki sliči jo polovici žrela v ugaslem ognjeniku. Ob gornjem robu tega zelenega žrela pa vodi od SPD markirana pot.

Pirčev hrib je odlična razgledna točka; od tod se vidijo ob lepem vremenu Julijske Alpe in Triglav, Karavanke, Krim. Vidi se tudi Donačka gora, Boč nad Poljčanami, Ivančica ter z daljnogledom Urška gora pri Slovenjem Gradcu in Pohorje.

Pirčev hrib ni hrib v pravem smislu besede. Je le najvišji vrh širokega hrbita, ki strmo pada s smeri proti Sv. Miklavžu ter v dolino

potoka Kobile, v smeri proti Kostanjevici pa se polagoma spušča navzdol. Od zadaj, to je od jugovzhodne, hrvaške strani, je visok 20 m in prehaja za košenicami v visoko planoto, poraslo s pragozdovi, brez izrazitih vrhov. Do hrvaške meje je še dobre pol ure peš po stezi.

Za Pirčevim hribom stoji sredi košenice kažipot SPD s štirimi napisi: v Kostanjevico, k Miklavžu, v Vrhpolje ter k studencu z oznako potrebnega časa — nemalo presenečenje na tako malo obiskani poti.

Od Št. Jerneja na vrh Pirčevega hriba je skoraj $2\frac{1}{2}$ ure hoda, zračna črta je 7 km dolga. Višinska razlika med Št. Jernejem, ki leži 180 m nad morjem, in Pleterskim samostanom je približno 30 m. Pirčev hrib je 939 m visok, višinska razlika med samostanom in vrhom znaša torej približno 730 m. Ker je do Pleterij 3 km, odpade na sam hrib 4 km vzpona ali 182 m na kilometer. Strmina je torej zelo blaga.

Vrh Pirčevega hriba je ravno polovica poti od Št. Jerneja do Sv. Miklavža. Zaradi divnega razgleda je najprimernejše mesto za počitek. Tu bi bilo tudi najprikladnejše mesto za novo planinsko kočo, ako jo namerava zidati na Gorjancih podružnica SPD Novo mesto.

Za Pirčevim hribom vodita dve stezi na Hrvaško. Leva v vas Sopote in Sošice, desna — markirana od SPD — pa se vzpne ob meji na Sv. Jero odnosno do Sv. Miklavža. Od Pirčevega hriba in od Sv. Miklavža do meje sta namreč v ravni črti samo 2 km, vendar vodi steza med obema skoraj 5 km daleč tik ob meji. Na Sv. Jeri gre meja ravno čez vrh, mejniki pa niso nikjer postavljeni.

Za samim vrhom Pirčevega hriba je še velik del tretje košenice, ki se razprostira daleč nazaj ob robu strmin. Za njo ležita v manjših presledkih še dve košenici, ki ležita višje, ker se svet dviguje. Nikjer na košenicah ni videti skalovja ali pečin, vse je mehko zaokroženo. Šele pri pogledu nazaj se vidi, da je Pirčev hrib v dolnjem delu ves skalovit; edini del Gorjancev, ki je malo podoben planinskemu svetu. Vendar ni golih pečin, ker so precej porasle z raznim zelenjem.

Za košenicami se začenja pragozd. V njem se povzpne steza do najvišje točke 1002 m. Hoja po tem divnem pragozdu med stoletnimi srebrnimi bukvami je edinstvena. Izletniku se zdi, da se sprehaja po umetnem parku. Lepa široka steza vodi skoraj po ravnem svetu, pravzaprav po raztegnjenem dolgem gorskem grebenu dobro uro daleč skozi gozd. Na desno, kranjsko stran, je ta greben silno strm; ker gre steza vedno tik ob robu strmin, ima izletnik med debli orjaških bukev in skozi njihovo vejevje sedaj prostejši, sedaj zopet deloma zakrit pogled v dolino. Strmine so skalovite, vendar gosto porasle, tako da je videti skalovje šele iz neposredne bližine. Na kranjski strani grebena, torej na strminah, ki zaključujejo doline potokov Kobilja in Pendirjevka, je edino mesto na Gorjancih, kjer raste med bukvami nekaj čez dvajset tis. V borbi za skromni obstanek so se umaknile na skoraj nepristopna mesta glavnemu sovražniku — človeku. V prejšnjih časih je bil njihov les zelo čislán. Greben, po katerem vodi steza, je včasih 2 m širok, včasih 20 in tudi več ter pada na hrvaško stran precej položno. Ker na hrvaški strani ni vrhov, ki bi bili višji, bi moral biti lep razgled, vendar ga ni, ker ga drevje zakriva. Samo na enem

mestu je par metrov odprtega sveta in tu se nudi potniku ozek pogled proti Karlovcu in Bosanski krajini.

Hoja skozi pragozd na tem raztegnjenem gorskem grebenu je višek izleta. Tu ni slišati žvižga lokomotiv, niti ropota avtomobilov, niti kmečkega voza. Veličasten mir vlada v božanski naravi. V teh gozdovih drvarjeva sekira še ni pela. Edino, kar se čuje, je enolično šumenje vetra, ki prinaša pozdrave iz daljave. Zrak na Gorjancih poleti tudi v senci ni hladen kakor na planinah, temveč prijetno topel in izredno mehak. V oddaljenosti in samoti pragozda odpadejo vse skrbi in misli na vsakdanje življenje. Človeka se loti sredi te nedotaknjene narave mladostna razigranost in občutek lahkote, neke neizrazne sreče in veselja.

Mnogo od viharja izruvanih bukev in odlomljenih vej leži na zemlji. Nihče jih ne odstrani in nikdar človeška roka na jesen ne poграbi suhega listja. Lesa je tu toliko, da bi vsa Dolenjska z Ljubljano vred imela za par let dovolj kurjave. Vendar je predrag prevoz v dolino, kaj šele do železnice in po železnici v mesto.

Na koncu gozda pade svet za kakšnih 50 m; smo na široki, lepi košenici, ki se v smeri proti Sv. Jeri vedno bolj zožuje. Dolga je skoraj 3 km in se na koncu, kjer izvira studenček z dobro pitno vodo, spoji s spočetka zelo strmo, višje gori pa bolj položno veliko košenico, ki pada z vrha Sv. Jere proti vzhodni, hrvaški strani. Da nista ti dve košenici tako daleč od človeških prebivališč, bi bili idealno smučišče. Ta dolga, predzadnja, šesta košenica nima razgleda, ker je na hrvaški in kranjski strani obrasla z gozdom in leži kakor v koritu struge na dolgi visoki planoti.

Nad vse prijeten je občutek, hoditi kilometre v višini 1000 m po gosti, duhteči travi. Vse je mehko in zaokroženih obrisov, nikjer ni videti nobene skale ali pečine. V začetku košenice stoji sredi trave osamljen križ. Mimo njega vodi proti robu strmine na kranjski strani steza, ki se ob robu gozda razširi v kolovoz. Ta kolovoz pada po strmem grebenu navzdol med dolinami potokov Kobila in Pendirjevka z lepim razgledom na obe strani, v Mihovo nad vasjo Vrhpolje, dobro uro peš iz Št. Jerneja. Pol ure od vasi Mihovo so »grobišča«, kjer so pred leti izkopali vojaška taborišča in grobove iz keltskih, rimskih in staroslovenskih časov. Izkopine so postale skoraj svetovnoznane. Nahajajo se večinoma v muzejih na Dunaju.

Na polovici košenice je treba na kranjski strani dobro paziti na markacijo, da dobi izletnik najkrajšo zvezo k Sv. Miklavžu po strmem gozdnatem pobočju, ki spaja Sv. Jero s Sv. Miklavžem. Markacija ni ravno najboljša. Gozdovi so ogromni in lahko se je izgubiti.

Kdor pa hoče naravnost na Sv. Jero, mu je orientacija zelo lahka. Treba je samo prekoračiti košenico do kraja in se potem povzpeti navzgor po košenici, ki prihaja z glavnega vrha. Razgled z vrha je odprt samo na hrvaško stran proti Zagrebu, Karlovcu in Ogulinu (Klek), razgled proti kranjski strani ovira gozd.

Na košenici, ki pada z vrha Sv. Jere proti hrvaški strani, raste preko pol metra visoka panonska detelja s podolgastimi cvetnimi glavicami, ki nosijo velike metuljčaste cvete bledorumene barve. Ni

Gorjanci, pogled od Sv. Ane

Foto Jereb

mogoče povedati, koliko imenovane košenice spada pod Ljubljansko pokrajino, ker mejnikov ni. Gotovo je, da je njen večji del na hrvaškem ozemlju. Panonska detelja raste sicer tudi nad vasjo Gaberje na kranjski strani Gorjancev, vendar je tam mnogo manjše rasti, ker ji najbrž življenjski pogoji ne ugajajo.

Na vrhu Sv. Jere stoji lesen razgledni stolp. Visok je 19 m, tako da stoji izletnik na vrhu stolpa ravno 1200 m nad morjem. Vendar je neuporaben, ker so bile lansko jesen odstranjene lesene lestve, ki so služile kot stopnice. Postal bo prej ali slej žrtev viharjev. Tu naj bi postavila Novomeška podružnica SPD železen razgledni stolp namesto nameravane planinske koče. Saj je že ena na Gorjancih pri Sv. Miklavžu, čemu še ena?

Bukev uspeva na Gorjancih najbolj v višini 900 m. V večji višini je manjše rasti, kar se posebno vidi na Sv. Jeri, kjer divjajo viharji z vso silo. Če bi bili Gorjanci samo malo višji, bi se nehal gozdni pas kakor na Kumu (1219 m) v višini nekaj nad 1200 m, dočim sega v planinah v višino 1600 m.

Po strmem gozdnatem pobočju, ki spaja Sv. Jero s Sv. Miklavžem, vodi označena, dobra steza skoraj 1 uro daleč, dokler ne pride do lepega kolovoza. Tu je treba zaviti na desno; naj vas ne moti, da gre kolovoz navzdol, čez četrto ure stopite iz gozda in že ste na robu zadnje, sedme košenice. Še 10 minut ob kraju te košenice položno navzgor, pa stojite pred prenočiščem, gostilno in cerkvico Sv. Miklavža.

Od Pirčevega hriba do Sv. Miklavža je dve uri in pol hoje, od Št. Jerneja do Sv. Miklavža pa šest ur, če vračunamo počitek in razgledovanje. Zračna črta od Sv. Miklavža do Sv. Jere je 2 km, višinska razlika pa znaša 212 m. Torej zopet velika razdalja in majhen vzpon.

Izleti na Gorjance ne spadajo med gorske ture, ampak med sprehode. Treba je samo daleč in dolgo hoditi brez posebnih naporov.

Za opisani izlet je treba pri današnjem voznem redu poštних avtobusov na progi Novo mesto—Št. Jernej najmanj en in pol dneva prostega časa. Iz Ljubljane se odpelješ najprimerneje z jutranjim dolenjskim vlakom, ki ima v Novem mestu zvezo z avtom. Prihod v Št. Jernej ob 11. uri. Pri Sv. Miklavžu je treba prenočiti. Kdor ima prosta dva dneva, naj gre od Sv. Miklavža rano zjutraj na Sv. Jero, od tam doli na »fabriko« in po tako imenovanem oglarskem potu do državne ceste Novo mesto—Metlika (zračna črta od Sv. Jere 8 km), potem pa po cesti v Novo mesto (zračna črta 12 km). Za ta izlet je treba biti vztrajen pešec. Če bi pa vozil poleti večerni avtobus in imel zvezo z večernim vlakom iz Ljubljane, kakor lansko leto, je mogoč izlet do Sv. Miklavža v enem dnevu s prenočevanjem v Št. Jerneju.

Ves svet od vasi Javorovica do dolge košenice, ki nima več razgleda, je en sam diven gorski sen. Košenice so lepe in mehke, kot da jih je umetni vrtnar zasadil in postavil skupine dreves ter z izbranim okusom zarisal steze in poti.

Na Gorjancih pogrešaš ostri duh iglastega drevja, zato pa bukovi gozdi širijo svoj posebni, prijetni vonj. Skozi smaragdno streho, ki sloni na srebrnih stebrih, lije iz tisočerih oken toplo zlato na rjavo listje, ki narahlo šušti pod koraki samotnega potnika.

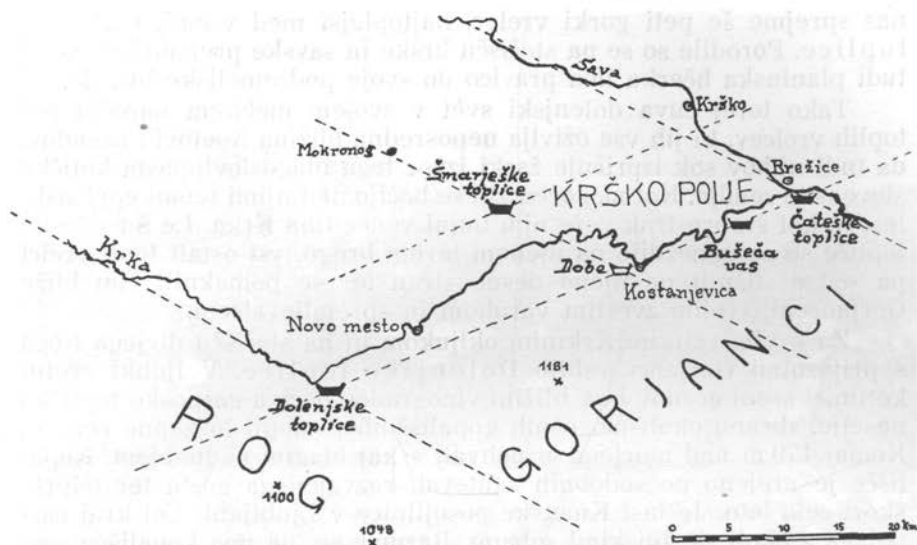
Viktor Pirnat:

Topli vreleci vzdolž Gorjancev

Čudovit je dolenjski svet! Na videz dostikrat skromen, skriva tajne neslutelih čudes, da zadivi in nagradi z njimi vsakogar, ki se je potrudil, da bi pobliže zaznal znamenitosti skrivnostnih gorá in kotlin med Kolpo in Krko in Savo.

Ne prav visokogorsko usmerjeni turist bo našel tudi tam doli, po čemur mu hrepeni srce, četudi le v skromnejši meri, našel pa bo tudi mnogo tega, česar mu »planinski svet« nuditi ne more. Ko si bo dovolj nategnil mišice po bregovih in pečeh, ko si bo odpočil v razkošnem gorskem cvetniku in se okrepečal z bistro studenčnico ter nameril korak proti dolinskemu cilju, se bo morda nenadno znašel pred skritim vhodom v kraljestvo tajinstvenega podzemeljskega sveta, naletel bo bodisi na kapniško ali pa na ledeno jamo. Da, tod na led, drugod pa zopet na topel vrelec! Ob vsakem letnem času seveda. Ponekod oba eskrema nista niti kdo ve kako daleč narazen. To je med številnimi ena prav posebnih dolenjskih značilnosti.

Pet krajev zaznamuje Dolenjska, kjer si utrujen izletnik lahko osveži telo v krepilnem objemu radioaktivnih termalnih vrelecev. In vsi so nanizani vzdolž Gorjancev v kratki razdalji 50 km. Prastari so nji-

Ob prelomnicah in njihovih križiščih so nastali topli vreli vzdolž Gorjancev

hovi izviri. Segajo v sivo davnino, ko je valovje Panonskega morja nehalo butati ob naše vršace, ko je Hefajst uknil svoje kovačnice v njihovem drobovju; ko je žarka vročina objemala sedanji naš svet in pričarala iz njega bohotno bogastvo tropskih pokrajin. Grbančila se je tedaj naša zemlja, zvijala se je in stresala v svojih tečajih, da je pokalo in grmelo njeno ogrodje. In rane se menda še do danes niso zacelile. Notranjost dolenskega sveta je prebogata na njih.

Živahno hiti Krka proti jugovzhodu. Brhka in smela je tam okoli Žužemberka, pa ji gorovje nenadno okrene tek proti severovzhodu in kot užaljena vedno počasneje polzi pod severnimi obronki Gorjancev v naročje planinski Savi. Njena struga označuje smeri notranjih ran dolenske zemlje. Gori od Ljubljane se nateza prva podzemeljska rana tja ob gornji Krki do njenega ostrega kolena ob stiku Roga z Gorjanci ter hiti dalje proti Karlovcu v Bosno. Vzporedno z njenim dolnjim tekom je nastala druga brazgotina globoko pod zemljo. Od izliva Krke nadaljuje svojo tajinstveno pot proti Krapini na Hrvaškem.

Ob stiku obeh navedenih prelomnic prihajajo iz zemeljskega drobovja topli vreli Dolenjskih toplic. Domnevno je na levem bregu Krke vzporedno s krško-krapinsko prelomnico nastala druga podzemeljska razpoka ter je Krško polje rezultat njenega pojava. Svet med njima se je pogreznil. Obe krški prelomnici križa četrta podzemeljska brazda, ki poteka vzporedno z nedavno savsko strugo v smeri Mokronog—Kostanjevica. Na njihovih stikališčih so se pojavile ob severnem robu Krške doline Šmarješke toplice, na južnem pa topli izvirk v Dobah pri Kostanjevici ter malo niže v Bušeči vasi. Če pa stopimo samo še malo naprej, tja, kjer Sava Krko pije, pod skrajne vzhodne obronke Gorjancev na rob slovenske domačije,

nas sprejme še peti gorki vrelec, najtoplejši med vsemi, Čateške toplice. Porodile so se na stočišču krške in savske prelomnice, zakaj tudi planinska hčerka ima pravico do svoje podzemeljske brazde.

Tako torej čuva dolenjski svet v svojem mehkem naročju pet toplih vrelcev, ki jih vse oživlja neposredna bližina Noetovih nasadov, da tudi njihov sok izpričuje žarki izvor tega blagoslovljenega kotička slovenske zemlje. Kot mogočen zid se bočijo nad njimi temni gorjanski lesovi, kot srebrn trak veže njih bujni venec tiha Krka. Le Šmarješke toplice so se ugnezdile na njenem levem bregu, vsi ostali topli vrelci pa so se stisnili na njeno desno stran ter se pomaknili čim bliže Gorjancem, svojim zvestim varuhom in spremljevalcem.

Za prvim velikim Krkinim okljukom in na stočišču divjega Roga s prijaznimi Gorjanci vabijo Dolenjske toplice. V ljubki cvetni kotlinici sredi gozdov in v bližini vinogradov počiva gosposko topliško naselje, zbrano okoli mogočnih kopališčnih poslopij in župne cerkve. Komaj 179 m nad morjem se pohvali s kaj blagim podnebjem. Kopališče je urejeno po sodobnih zahtevah razvajenega gosta ter odprto skozi celo leto. Je last Kmetske posojilnice v Ljubljani. Cel kraj razpolaga z okoli sto tujskimi sobami. Razume se, da ima kopališče svojega stalnega zdravnika. Vrelce so zajeli tik nad njihovimi izvirki, od tod njihova znatna zdravilna moč. Niso vsa moderna kopališča te vrste! 37°—38° C ima njihova radioemanacijska voda, ki je zelo bogata na ogljikovi kislini. Tri milijone litrov je priteka vsak dan naravnost iz osrčja zemlje v prostorne kopališčne bazene, med katerimi se posebno odlikuje krasni Veliki bazen iz samega rezanega kamna v gosposkem slogu 17. stoletja. — Že v davni dobi je bil prebivalstvu znan blagodejni učinek teh toplih vrelcev. Valvazor pripoveduje, »da jih zaradi njihove zdravilne moči obiskujejo ljudje iz daljnih krajev«. Njihov pomen pa se veča iz leta v leto. Škoda, da ne leže Toplice ob železnici! Kot marsikje, so menda tudi tam imeli v odločilnem času besedo izvoščki in gostilničarji. Zato pa posreduje promet med 4 km oddaljeno železniško postajo Straža-Toplice in Dolenjskimi toplicami avtobus. Teže je za one, ki izstopijo v Uršnih selih na progi Novo mesto—Metlika. Za izletnika brez prtljage pa je ta pot zelo priporočljiva, posebno v lepih jesenskih dneh.

Slikovita, ponekod kar romantična okolica privablja človeka vedno znova. Ne moreš si zlepa misliti primernejšega izhodišča za celodnevne ture od Dolenjskih toplic. Skozi divje gozdove, kjer je srečanje z medvedom nekaj vsakdanjega, k Sv. Petru v Rogu, 889 m. Čudovita razgledna točka! Čez gorski vasi Topla reber in Rdeč kamen na Kunče, vasio s staro grajsko razvalino, kjer naj bi bila po neki verziji našla svoj žalostni konec Veronika Deseniška, k »Ledeni jami« z zamrznjenim jezerom. Krasne skupine ledenih in apnenčevih kapnikov se razgrinjajo pred človekom v 101 m dolgi ter do 80 m široki jami, ki doseže globino 57 m. Sestop vodi čez Podstenice. Če pa koga prevzame divja samota kočevskih pragozdov, lahko nadaljuje svojo pot na najvišji vrh Rog, 1100 m. Vrnil se bo najbrž čez Podturn.

Nepozaben je izlet skozi romantično sotesko Žage ob divjem hudourniku mimo številnih mlinov in starih žag v kočevske Črmoš-

Dolenjske toplice

Foto Tujskoprometna zveza

njice. Od tam pa stopiš strmo navzgor na planinske Gače, opuščeno gorsko naselje sredi divnih planinskih pašnikov, ter po košenicah in gozdovih na Mirno goro, 1048 m, s planinsko kočjo SPD. Povratek na Semič in z vlakom na Uršna sela. Po ovinku še v vinske gorice na Veliki Rigelj ali pa na Ljuben k svojevrstni cerkvi sv. Vida, 536 m. Čisto sama stoji gora sredi ravnine, podobna velikanski gomili. Njeno severno pobočje krije košato gozdovje, južna stran pa je en sam vinograd. — Vinogradi so tudi za železniško postajo v Straži. Prav lepa je pešpot iz Toplic med one čokate hramčke, pa še morda malo više po Straškem gričevju do Ajdovca ali kam drugam.

Ob Krki navzgor si kaj kmalu v Soteski pri znamenitem priprošnjiku Sv. Erazmu, ob čigar podnožju se bahavo širi ponosni soteški grad, malo više pa se stiska nad Krko ves porušen stari njegov prednik. Pot dalje ob Krki čez Dvor do Žužemberka je pravi užitek za prijatelja narave, dočim bo ljubitelj rečnih dobrot obtičal že prej kje ob slikovitem bregu. Radovednež pa bo stopil še k razvalinam gradov Rožeka in Luknje, pretaknil bo marsikatero podzemeljsko jamo in premagoval skušnjave, da bi pustil lesketajoče se apnenčaste sveče pri miru, o priliki pa jo bo mahnil še v 13 km oddaljeno dolenjsko metropolo, čepečo na visokih pečinah in občudujočo se v temnih valovih zelene Krke, ki »tiha in nema se vije krog mesta in ga objema kot ljubica zvesta« (Kette).

Skoraj enako daleč kot je v južnozahodni smeri iz Novega mesta v Dolenjske toplice je v nasprotni, severnovzhodni smeri do drugega

znanega termalnega kopališča z imenom Šmarješke toplice. Njihova zadnja železniška postaja je Novo mesto, tu pa sede na avto ali voz, komur je 12 km pešačenja preveč. Vožnja ob levem bregu Krke s pogledom na pisane gorice in mrke gradove ter na oddaljene Gorjance in odprto Krško polje ostane trajno v najlepšem spominu. Čim zapusti cesta v zadnjem delu Krko, zavije v gozdove, sredi katerih se v povsem zavarovani kotlinici 169 m nad morjem širijo kopališčna poslopja Šmarjeških toplic. Povsod naokoli strmi v višavo bukovje in smrečje, le od severa se nasmiha vinska gorica z vegastimi hramčki in z belo cerkvijo Sv. Lenarta. V treh ličnih kopališčnih poslopih je pet bazenov nad samimi vreli. Toplina vode znaša 32°—34° C. Preprosto kopališče je z modernim hotelom mnogo pridobilo. Trg, ves deviški v belem pesku, z monumentalnim vodnjakom ter lastno električno razsvetljavo, bela pota med sočnim zelenjem obširnih travnikov, dva ljubka ribnika s čudovitimi lokvanji, skrita lurška kapelica in samotne stezice in klopice povzdigujejo domačnost tihe kotline, ki je iz leta v leto bolj iskano in priljubljeno zatočišče betežnih in zdravja potrebnih. Prijetna je odprta kopel, tako zvana »Amerika«, prostoren bazen, ki je vedno najbolj zaseden. Nedaleč zadaj štrle proti nebu skrite škrbine roparskega gradu Štrleka, po grbastih poljih pa hiti pot navkreber proti Staremu gradu, bivšemu večstoletnemu lastniku Šmarjeških toplic. — Kdo naj bi bil v Dolini gradov uredil in zaježil oziroma ujel zdravilne tople vrele, če ne tedanji grajski gospodarji, vitezi in grofi, ki so pestili naše ubogo ljudstvo! Dolenjske toplice so dvignili njihovi stoletni lastniki knezi Turjaški-Auerspergi, Šmarješke toplice pa starograjski grofje Margheriji.

V zgodovinsko prezanimivi topliški okolici je še več toplih vrelecev, ki se prosto iztekajo v najbližji potoček. Poznajo jih domačini, cenijo jih predvsem ženske, ki pozimi v njih perejo, ko vode vse naokrog zamrznejo. Šmarješki vreli pa s svojim bogastvom ogljikove kisline in radioemanacije uspešno služijo človeštvu. Od začetka maja do konca septembra traja sezona. Kopališčna poslopja nudijo blizu sto postelj. Zatočišče pa najdeš tudi v bližnji okolici.

Učenemu svetu ta kraj ni tuj. Šmarješke izkopanine iz hallstattske in laténske dobe uživajo velik sloves. Tod čez je vodila tudi rimska cesta iz Emone v Siscio. Izlet na bližnja Vinvrha je v vsakem pogledu hvaležen.

Ljubljanski izletnik najlepše izkoristi nedeljo, če se potegne z vlakom do Mirne peči, potem pa ubere pot pod noge skozi hoste mimo Karteljevega na Hmeljnik, 507 m, najmogočnejši grad cele Doline gradov z neverjetno obširnim razgledom. Nadaljnja pot se vije po vrhnjem robu goric na znano Trško goro, 429 m, in od tam na Stari grad, kjer se prevali na nasprotni breg ter se spusti v Šmarješke toplice. Vrneš se z avtobusom ali pa po markirani poti čez Dobovo in Lutrško selo v Novo mesto. —

Iz Mirenske doline je tudi lep dohod v Šmarješke toplice čez Mokronog mimo gradov Zbure in Klevevž ter čez Šmarjeto. — Tudi na Gorjance jo mahnejo šmarješki gostje. Mimo slikovitega Otočca čez Krko, skozi gozdove v Brusnice ter čez Gaberje k Sv. Miklavžu,

Šmarješke toplice

Foto Tujskoprometna zveza

kjer je planinska postojanka zgovornega očka Nacka. — Gorjanski izletnik, ki bi hotel pregledati njihove najlepše predele, bi se pač podal od Sv. Miklavža, 969 m, na Trdinov vrh, 1181 m, ali pa po robu gorjanskega kotla nad soteskama Pendirjevko in Kobilu na Opatovo goro, od koder bi mimo Aleksandrove kočice čez Ošterc sestopil v otoško Kostanjevico. Tod se izredno slikoviti prizori kar vrste, razgledi so čudoviti, pokrajina nepozabna. — V kotlu tik pod Opatovo goro stoji mogočna stavba nekdanjega znamenitega cistercijanskega samostana iz 13. stoletja. Prostorno dvonadstropno arkadno dvorišče nima primere v naši domovini. Obnovljena gotška cerkev z grobovi ustanoviteljeve žene in sina je znamenitost zase.

Bivši samostan, sedaj sedež kostanjeviških uradov, spada pod bližnjo vas Dobe, ki se je raztresla po ravnini tik ob državni cesti tako rekoč pred vrati najstarejšega dolenskega mesta, ljubke Kostanjevice. Onstran ceste se med travniki zvija lena Krka. Na travniku zahodno od ceste, preden se v znatnem ovinku obrne v Kostanjevico, nedaleč od gostilne Kržičnik, je majhen izvir stalno tople vode, ki pa je žal povsem zanemarjen in neizkoriščen. Opaziti ga je mogoče tudi s ceste. To je termalni vrelec na Dobah, pičila 2 km zahodno od Kostanjevice, 160 m nad morjem. Talna voda sosednje Krke uhaja vanj. Trnjulčica čaka na rešitelja v blagor trpečega človeštva.

Tudi 12 km niže onstran Kostanjevice je topli vrelec predrl zemeljsko skorjo ter pri Bušehi vasi pod Gorjanci privrel na dan.

Foto Tujskoprometna zveza

Pogled na Gorjance (Opatovo goro) od Kostanjevice

Širšemu občinstvu so Bušeške toplice neznane, ker so preproste, skoraj neznatne, domačini od blizu in daleč pa jih visoko cenijo že dolga, dolga stoletja. Saj obstojajo že, odkar pomni tamošnji rod. Vsa kmečka okolica je že pred stoletji iskala v njih zdravje, plemenita gospoda tedanjih časov jih je imela v čislih. Leskovski gospodje, grofje Auerspergi, so zdravilne vrelce zajeli tik nad izviri ter zgradili nad njimi kopališčno poslopje, ki ni ravno veliko, pač pa zelo lično, deloma iz rezanega kamna. Pred sto leti mu je dal sedanjo obliko tedanji lastnik grof Anton Aleksander Auersperg, pesnik Anastazij Grün, prijatelj našega Franceta Prešerna. Sedaj so toplice v kmečki posesti, znane pod imenom Klunove toplice, so pa prenovljene in znatno izboljšane. Njihov lastnik jih neguje s tolikšno skrbjo, da uspehi vidno rastejo.

Trije bazenčki čakajo na kopalce. Voda, polna ogljikove in žveplene kisline ter klora, se neprestano menja, mehurčki se praše, da je veselje. Včasih je v enega izmed bazenčkov uhajala navadna studenčnica, ki je vodo hladila in manjšala njen zdravilni učinek. Za polnih šest stopinj je sedanji lastnik dvignil toplino vode, pritok studenčnice je skorajda izločil. 28° C meri voda, pa bo sčasoma najbrž še več. Zelo revmatični kmetje so v njeni kopeli popolnoma ozdraveli, otekline v njej splahnejo, glavobol izgine, rane se celijo, močno potenje preneha. Vse to mi je zgovorno našteval podjetni lastnik. — Bušeča vas leži vstran od glavne ceste Ljubljana—Novo mesto—Zagreb, komaj 186 m nad morjem, vendar so tam najvišje ležeče toplice v Dolini

gradov. Pri veliki dolenski vasi Cerklje se odcepi pot pod Gorjance in 2,5 km dalje se na severnem koncu vasi, ki je polehla po gričku, smehlja očka Klun pred svojo brezalkoholno gostilno, priključeno njegovim toplicam. Prenočišča so v kraju in okolici.

Okolica je živo pisana, velezanimiva. Zadaž temni Gorjanci s skrivnostnimi prebivalci, žumberškimi uskoki, kojih žene, svojevrstno oblečene, prihajajo s svojimi oslički v tostransko dolino v trgovine; spredaj prostrano Krško polje, ravno in plodno; ob straneh vinske gorice, med njimi daleč poznana Gadova peč. Do Brežic je 9, do Krškega 12 km.

Najzanimivejši pa je izlet v slovito gorjansko uskoško vas Stojdrago, 520 m, ki se je postavila visoko na rob pod Goli Cirknik, 624 m, uživa razkošen razgled ter prav posebno zanimanje zagrebških meščanov. Gorjanski obronki pod Stojdrago skrivajo velike sklade premoga. Pred dvajsetimi leti so ga že pričeli izkopavati, pomanjkljive prometne zveze pa so delo ustavile.

Nekako 12 km niže pod skrajnimi obronki Gorjancev v bližini sotočja Krke in Save so nastale mnogo obetajoče, vroče Čateške toplice. Po svoji toploti visoko nadkričujejo vse druge termalne vrelce na slovenskem ozemlju. 54,5° C pregreje tudi

najbolj prezeblu bitje. Kdo bi naštel vse bolezni, ki jih ta vročina prežene! Iz treh vodnjakov črpajo termalno vodo v številne bazene in kopalne kadi. Po potrebi jo ohladi, da so mogoče kopeli vseh vrst, tudi solne in ogljenčeve. Ferdinandov vodnjak spreminja svojo toplino med 37° in 51° C. Vodo tudi pijejo. Prej omenjeno vročo vodo daje eden izmed novih dveh vodnjakov. In to stalno. Radioaktivnost čateške vode je izredno visoka.

Sredi prostranega parka, ki neopazno prehaja v značilni obvodni gozd z jelšami, vrbami in topoli, se košati vabljivi zdraviliški dom, zgrajen v švicarskem slogu. Še dve drugi kopališčni zgradbi sta urejeni s kopališči in tujskimi sobami, da ima gost vse pod eno streho. So pa poleg teh na razpolago še tri gostilne, tako da najde v Čateških toplicah

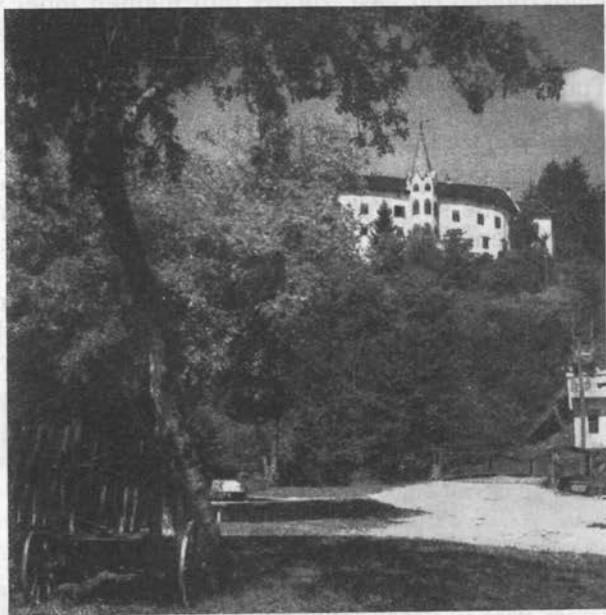

Foto Putnik

Grad Klevevž nad potokom Raduljo

lahko mesta naenkrat 170 gostov. Sezona je od začetka maja do konca septembra. Najbližja železniška postaja je 3 km oddaljena Dobova, dočim je v mesto do Brežic pol kilometra bliže. Podnebje je milo in zrak čist, kot to 142 m nad morjem med vinogradi in gozdovi ne more biti drugače.

Čateške toplice so novejšega datuma. Znane so komaj 145 let. Od savskih naplavin zasute so jih njihovi lastniki, brežiški grofje Attemsi, odkopali znova šele pred 88 leti in zajeli vrelec. Tako urejeno, kot je danes, je bilo kopališče šele leta 1924.

Poldrug kilometer nazaj od Čateških toplic tik na izlivom Krke v Savo se razteza nad državno cesto velika vas Čatež. Pod cesto, jugovzhodno od vasi, žubori tudi majhen topel vrelec in polni znatno kotanjo, ki so jo domačini krstili na »Toplice«. Posebno pozimi je prostorna gorka luža v veliki časti pri vaških in brežiških pericah. Tudi ta Trnjalčica čaka na svojega viteza!

Izleti so tam naokoli vsepovsod nadvse hvaležni. Na razgledno točko k Sv. Vidu, 384 m, je kratek skok. Čez zanimivo Cerino prideš na visoko Stojdrago, vrneš pa se čez Bregano in staroslavni grad Mokrice. Še sedaj se graščina gospoduje ozira s cvetočih livad nad raztegnjeno Veliko Dolino sredi temnih gozdov na daljno širno podnožje, ki se izgublja v savskih meglicah.

Lepo je tudi na onem skrajnem kotičku naših Gorjancev, lepo posebno ob nedeljah, ko se ob sotočju naših dveh rek mešata šegavost dolenskega kmeta z živahnostjo sosedov onstran Save.

Berden Bazilij:

Mehovo (571 m)

Malokdo pozna romantično Mehovo, 571 m visok hrib v vznožju zelenih Gorjancev, ki vzbujajo pozornost popotnika zaradi svoje pravilne stožčaste oblike in zaradi stare in slavne zgodovine. Nekoč je bil tam gori imeniten grad Mehovskih gospodov, ki pa je danes razvalina, vseprek porasla z grmovjem, travo in mahom.

Kdo ga je zidal, stari Valvazor ne ve, a pravljica pripoveduje tole: V istem času kot Stari grad pod Trško goro so pred dawnimi leti sezidali graščino Mehovo velikani. Z eno nogo so stali na Mehovem, z drugo pa na Grčevju, pri zidanju pa so uporabljali vodo iz morja.

Prvi lastniki so bili gospodje von Maichau, slaven, vpliven in nasilen rod. Leta 1198. je Albrecht Mehovski napadel trdnjave Bele tretjega, ki ga je zato kaznoval s tem, da mu je odvzel grad z vsem posestvom vred. Po Albrechtu so bili njegovi gospodje: Albrecht Goriški, Andeški grofje in gospodje Višnjegorski. Po nikopoljski bitki je dal Sigismund Mehovo v fevd celjskemu grofu Hermanu II.; njegov sin Friderik II. si je tu vzdrževal svoj dvor.

Grad je zaradi svojega položaja na robu Vojne Krajine nadziral gibanje brambovcev v Beli Krajini in naznanjal turške napade: večkrat je njegovo obzidje ustavilo turški naval. Največji turški napad je bil leta 1491., naslednjemu je poveljeval Ludovik Kozjaški, vodja kranjskih brambovcev, ki so ga bili leta 1474.

Turki ujeli ob Sotli. — Dne 17. maja 1515 so tudi Mehovo napadli kmetje in umorili lastnika Baltazarja Mindorfa, njegovega brata, plemiča Maksa Clisso in drugih petnajst vitezov ter oskrbnika Gašperja Wernecka in pometali njihova trupla čez grajski zid. Zadavili so graščakova sinčka, njuno mater Marto so razsekali, le hčerko je rešila pestunja s tem, da jo je proglasila za svojega otroka.

Kasnejši lastniki so bili slavni Lenkoviči, leta 1726. pa je mehovsko posestvo pripadlo skupaj z Ruperč vrhom cistercijskemu samostanu v Kostanjevici. Po razpustu verskih redov za Jožefa II. je postal grad last verskega zaklada. Pred dve sto leti pa je že razpadajočo mehovsko graščino uničil požar. Od takrat je ni nihče več popravljaj, od razvalin, ki so se še v Costovem času videle daleč naokoli, so kmetje porabili kamenje pri zidavi podgrajske farne cerkve.

Lep je izlet na Mehovo spomladi, ko se zemlja odeva z novim zelenjem, poleti, ko podgrajski pobiči pasejo na rebri ovce, jeseni, ko se v Vinji vasi nasrkaš sladkega mošta, ali pozimi, ko udariš s smučmi s postaje Birčna vas čez Jamo, Jurno vas, Koroško vas in Podgrad na vrh. Najobičajnejša pa je pot iz Novega mesta. Ko stopiš čez Krko na Grm, zagledaš mehovski hrib v vsej njegovi preprosti lepoti. Če si znan, boš kmalu zapustil cesto, a zaradi gotovosti krenemo rajši po gorjanski cesti proti prelazu Na Vahti, 635 m. Pa ne gremo do vrha, pri gradu Pogance stopimo čez Težko vodo in markacija nas usmeri v gozd. Po ilovnati poti bomo na semanji dan srečavali kmete, ki ženejo živino na semenj, in kmetice z značilnimi jerbasi, ki nesejo poljske pridelke na trg. Iz gozda stopimo na jaso in zopet v dolenski gozd!

Kmalu smo zopet na cesti in pred nami je na desni veliko zeleno mehovsko pobočje, na levi pa so vzrasli gozdnati Gorjanci: Sv. Jera s svojimi košenicami in Sv. Miklavž. Stopimo mimo Golega brda in že smo pri »Zajcu«, kjer se ustavljajo gorjanski vozniki. Z drvmi naloženi vozovi stoje v vrsti pred krčmo. — Obkrožiti moramo mehovski stožec, sedaj smo za njim, potem ko smo ob začetku rid zavili s ceste na desno v Vinjo vas. Pod gričem na gorjanski strani še danes stoji kapelica, zgrajena iz kamnov razdrtega gradu. Kmalu smo v Podgradu: na hribčku stoji cerkvice s pokopališčem, okoli nje se gneto hiše kot piščanci. Po stari, s travo zaraščeni grajski poti se vzpenjamo na vrh.

Na najvišji ostalini je še kamen vojnogeografskega zavoda s koto, od nekdajne lesene piramide je ostala le še četrtnina, lesen drog. Poberemo ga in ga postavimo na njegovo mesto.

Razgled z Mehovega je ob jasnem dnevu zelo lep in obširen, čeprav se hrib ne more pobahati z veliko višino. Pred očmi je razgrnjeno zeleno morje dolenskih hribčkov in dolinic ob dolini Krke. Za hrbtom je greben Gorjancev, takoj na levi so na obzorju kočevski hribi, vinorodna gora Ljuben, Sv. Peter nad Sotesko in med straškimi hribi gora Sv. Adama. V daljavi vidiš hrbet Julijskih Alp s Triglavom, Karavanke in Savinjske planine imaš kar pred nosom, da jih spočetka še ne spoznaš, ker se ti kažejo v drugačnih oblikah, kot si jih vajen. Proti Štajerski se ozre oko. Pod Kumom slutiš Savsko dolino, tam je Lisca, Boč in Bizeljsko.

Doli pod nami počiva v objemu Krke romantično Novo mesto s kapitljem, središče doline gradov. Bratič mehovskemu hribu je Ruperč vrh, pri Novem mestu vidiva Grm, nad Mirno pečjo Hmeljnik, ki se zdi, da visi nagnjen na hribu in da bo zdajci zdrčal v dolino, Bajnof in Stari grad s starinskim stolpom pod Trško goro.

Pridi k nam na Dolenjsko med zelene Gorjance prisluhnit pesmi naših goric, premišljevati lepe dni ob počasni Krki, sprehajati se po dolinah in hribčkih, ki se

tako lepo vrste, pa boš videl, da si preredeč gost pri nas in žal ti bo zamujenih lepot in užitkov. Vrnil se boš domov s sklepom, da se še povrneš na Mehovo in v njega privlačno podnožje.

Žarko Petrič:

Mali Šmaren na Gorjancih

Mali Šmaren je star gorjanski praznik, ki se obhaja zelo slovesno. Že dan ali dva prej pridejo na Gorjance izletniki iz bližnje in daljne okolice. Eni se utaborijo pri Hudoklinu poleg Sv. Miklavža, drugi na Malčevem Krču pri Gospodični ali pa tudi na samem vrhu. Na praznik že navsezgodaj pridejo z vozovi domačini iz Radatovičev in pripeljejo s seboj pijače in jancev. Med trumami pobožnih Vlahov prihaja pop s častitljivo brado. Ura se bliža enajsti, ko postavijo na Trdinovem vrhu ali, kot pravijo domačini, na Sv. Geri, na hitro roko oltar ob razvalini ene izmed obeh kapelic. Pop se obleče v mašna oblačila in prične s svojimi obredi. Pri eni kapelici moli ljudstvo, za drugo pa krčmar devlje iz kože pitanega janca. Po maši mora biti že pripravljena za vsakega »porcija friškoga, pečenoga...«!

Na nasprotni strani gostilniškega prostora stoluje članica planinskega društva med posodami za kavo. Tu se prodaja: kava, žganje, bonboni, razglednice, znamke, znaki za spomin na gorjansko žegnanje in druge manj pomembne drobnarije. Sedaj, ko je vse ljudstvo zbrano okoli oltarja, lahko gospodična pri kavi malo zadrema. Saj ponoči itak ni utegnila. Pri Miklavžu so vso noč preplesali. Saj veste, kako je, če ze zbere velika družba! Med mašo oblega oltar truma izletnikov s fotografskimi aparati. Popa fotografirajo od vseh strani. Po maši se pošali: »Možete dobiti i autogram!«

Ko je služba božja končana, posede družba po klopih okoli edine, a precej dolge mize. Dolga vrsta pleše kolo po travniku ob zvokih harmonike. Potem se začne gorjanska himna:

»Vse je pokošenu, vse je pomorjenu...« dokler res nazadnje:

»samu še robida u left, u left štrli!«... Da jih vidite, kako se trgajo za ubogega janca! Res je sicer, da je že pečen, a vendar se človeku smili. Gostilničarju pa se polni mošnja. Ni še zmanjkalo prvega, ko se že vrti na ražnju drugi. Pastirček, ki ga pazljivo obrača, komaj čaka, da bo pečen. On dobi namreč glavo. Jo pa tudi zasluži! Z ene strani mu pripeka na glavo sonce, z druge pa ga greje ogenj. In vse to sredi avgusta.

Po jancu se dobro pije. Zato poskrbi gostilničar, ki janca pošteno nasoli, preden ga začno vrteti nad žerjavico. Meso kmalu lepo porumeni. Kako vabi duh po pečenki! Komaj je janček razsekan, že ga ni več. Gostilničar si mane roke in tolaži lačne goste: »Biće, biće skoro novi!«

Tako je, če je vreme lepo. Če pa je slučajno dež, odrinejo vsi skupaj k Sv. Miklavžu. Če ni popa, je pa šentjernejski kaplan. Če ni rajanja na prostem, je pa ples pri Hudoklinu v njegovem »ne bo tičnik-u«. Ko je gradil hišo, so ga namreč vprašali, kaj bo nastalo iz njegovega zidanja, pa je rekel, da ne bo tičnik, ampak hiša. In ime je ostalo.

Navadno ostanejo gostje še eno noč in preveseljačijo tudi to. Včasih pa se zbere vsa družba in jo mahne proti Gospodični in nato skozi Gaberje domov. Ukanja ni ne konca ne kraja. Vriski se razlegajo od Gospodične do Miklavža navzgor in do Gaberja navzdol. Tako se veselo konča Mali Šmaren na Gorjancih.

Zamudniki!

Poravnajte dolžno naročnino »Planinskega Vestnika« za letošnje leto v znesku 20 lir takoj po prejemu te številke.

Uprava.

Pisalni stroj, pisarniške potrebiščine, nalivno pero

si nabavite pri
našem članu

Baraga Ludv.
Ljubljana, Nebotičnik

NARODNA TISKARNA D. D.

LJUBLJANA, PUCCINIJEVA 5

izvršuje različne moderne tiskovine
okusno, solidno in po zmernih cenah

Tel. 31-22 do 31-27 — Poštni ček. račun v Ljubljani št. 10.534

DEŽNIKI

NA MALO
NA VELIKO

Ustanovljeno leta 1839

L. MIKUŽ

Ljubljana, Mestni trg 15

Telefon 22-82

M E S T N A HRANILNICA LJUBLJANSKA

*

izplačuje »A vista vloge« vsak
čas, »navadne« in »vezane« po
uredbi. **PUPILARNO VARNA!**

*

Sodno depozitni oddelek, hra-
nilniki, tekoči računi. * Za vse
vloge in obveze hranilnice jamči

M E S T N A
OBČINA LJUBLJANSKA